260348

VYSOKÁ STRANICKÁ ŠKOLA PŘI ÚV KSČ

KAREL M. PERNICA

OTÁZKY EKONOMIKY ČESKOSLOVENSKÉHO VNITŘNÍHO OBCHODU

STÁTNÍ NAKLADATELSTVÍ POLITICKÉ LITERATURY

VYSOKÁ STRANICKÁ ŠKOLA PŘI ÚV KSČ

Katedra základů průmyslové výroby

KAREL M. PERNICA

OTÁZKY EKONOMIKY ČESKOSLOVENSKÉHO VNITŘNÍHO OBCHODU

PRAHA 1959

STÁTNÍ NAKLADATELSTVÍ POLITICKÉ LITERATURY

I

ÚLOHA VNITŘNÍHO OBCHODU A JEHO POSTAVENÍ V NÁRODNÍM HOSPODÁŘSTVÍ

Komunistická strana Československa a vláda Národní fronty celou svou politikou zabezpečují neustálý růst životní úrovně obyvatelstva. Na dosah ruky stojí pro naše národy dokončení výstavby socialismu. K dobudování socialismu je zaměřeno úsilí miliónů pracujících. Tomuto cíli slouží plánovité rozvíjení národního hospodářství jako celku i jeho jednotlivých odvětví.

Také *vnitřní obchod* jako jedno z odvětví národního hospodářství se aktivně podílí na tomto historickém procesu. Obrat zboží v socialistických zemích a jeho rozbor přinášejí řadu faktů o růstu životní úrovně obyvatelstva. Ukazují, jak zásadně se liší svou podstatou obchod za socialismu od kapitalistického obchodu. Kapitalistický obchod je funkcí obchodního kapitálu a jeho cílem je zisk kapitalistů. Odlišuje se svým cílem zásadně od snahy využít forem obchodu v období přechodu od kapitalismu k socialismu a za socialismu plánovitě pro blaho pracujících lidí. »Obchod za socialismu je tedy forma oběhu zboží, která plánovitě spojuje socialistické podniky, města a vesnici, socialistickou výrobu a lidovou spotřebu v zájmu uspokojování neustále rostoucích potřeb pracujících.«[1]

Vnitřní obchod je formou směny, při níž produkty práce, pokud jsou zbožím, obíhají mezi jednotlivými socialistickými podniky a mezi těmito podniky a obyvatelstvem. Obchod je historickou kategorií.

Rozvoj obchodu podněcovala stále se prohlubující dělba práce, postupující specializace průmyslu a zemědělství stejně jako kooperace a nutnost spojovat oblast výroby a spotřeby.

Kapitalismus rozvinul obchod do takové šíře, že všechno, co mohlo přinést zisk, se stalo předmětem koupí a prodejů. Kapitalistický obchod je nepostradatelným nástrojem zisků ve sféře výroby i v oběhu. K. Marx o něm hovoří jako o »organizovaném podvodu«.

Socialistická společnost v souladu se základním ekonomickým

[1] Politická ekonomie, učebnice, Praha 1959, str. 587.

zákonem socialismu svěřila obchodu významný podíl v zájmu co nejúspěšnějšího uspokojování hmotných i kulturních potřeb obyvatelstva, které se neustále rozvíjejí a rostou. Obchod se stal důležitým odvětvím národního hospodářství. Má těsný vztah k většině výrobních odvětví průmyslu i zemědělství, k peněžnímu oběhu v zemi a k rozdělování i znovurozdělování národního důchodu. Funkce obchodu těsně souvisí s plánovitým růstem životní úrovně obyvatelstva. Pojem zboží se v socialistické ekonomice proti kapitalistické podstatně zúžil. Přírodní bohatství, doly, hutě, továrny a další součásti národního bohatství nemohou být kupovány a prodávány jednotlivým občanům. Také pracovní síla přestala být zbožím.

Výroba zboží a jeho konečné užití neuskutečňují se souběžně. Jsou od sebe odděleny časově a většinou i místně.

Socialistické rozmístění výrobních sil překonává kapitalistické dědictví i v tom, že prolíná dřívější ryze produkční a naopak převážně spotřební oblasti. Usnadňuje účelnou specializaci výrobních odvětví a zakládá kooperace mezi nimi. Je nezbytné, aby produkty práce, které mají být směňovány, byly přemisťovány a dodávány spotřebitelům. Je to právě vnitřní obchod, jehož organizace tento pohyb zboží uskutečňují. Za socialismu je obchod zprostředkujícím článkem mezi výrobou a rozdělováním výrobků na straně jedné a výrobní a osobní spotřebou na straně druhé.

Hlavní funkcí našeho vnitřního obchodu je realizovat spotřební výrobky. Asi 75 % svých peněžních příjmů používá obyvatelstvo v maloobchodě k uspokojování těch svých hmotných potřeb, které nemají být hrazeny z konečného důchodu společnosti. Asi 25 % peněžních příjmů používá obyvatelstvo na mimotržní výdaje (za nájemné, dopravné, komunální služby, osobní služby, na daně, poplatky a podobné platy. Část svých peněžních příjmů ukládá u peněžních ústavů ve prospěch nákupů v pozdějších obdobích). Bez obchodu by si bylo těžko představit nerušený proces rozšířené socialistické reprodukce. V. I. Lenin vyvrátil jako nesprávné názory, že obchod není slučitelný se socialismem. Naopak dokázal, že obchod postavený do služeb socialismu je jednou z podmínek budování komunistické ekonomiky.

Pracující ve sféře materiální výroby — v průmyslu, zemědělství, stavebnictví, dopravě — se přičiňují svou produktivní prací o to, že vzniká úhrnný *společenský produkt. Národní důchod* socialistické společnosti je ta část úhrnného produktu, která převyšuje náhradu spotřebovaných výrobních prostředků. Představuje nově vynaloženou práci v určitém období. Část národního důchodu slouží k rozšíření výroby *(fond akumulace).* Největší část národního

důchodu slouží k bezprostřednímu uspokojování potřeb společnosti a jejích členů *(fond spotřeby)*. Národní důchod za socialismu patří pracujícím, je jim z převážné části také rozdělován a i jinak je ho plně využito v jejich prospěch.

V kapitalistických zemích si buržoazie rok od roku přisvojuje stále větší podíl z národního důchodu, ačkoliv se o jeho vznik pramálo přičinila.

Socialistická společnost využívá při rozdělování hmotných statků působnosti ekonomického zákona rozdělování podle práce. Zajišťuje každému pracujícímu spravedlivý podíl na fondu spotřeby, úměrně podle množství, kvality a společenského významu práce, kterou vynaložil k vytváření společného bohatství.

Odměna za práci má převážně peněžní formu. Její podstatné části používají pracující k uspokojování svých hmotných potřeb. Je především úlohou obchodu, aby včas a v odpovídajícím rozsahu i sortimentu přisunoval na trh fondy zboží, umožnil a zprostředkoval jejich realizaci. Výrobky, které jsou podle plánu určeny k osobní spotřebě, musí se stát součástí obratu zboží, aby mohly být předány spotřebitelům. Teprve realizací nacházejí spotřební výrobky svůj cíl — sloužit uspokojování potřeb obyvatelstva. A naopak teprve při nabídce určitých druhů zboží spotřebitelům se ukáže, nakolik jejich výroba vyhovuje požadavkům spotřebitelů.

Kapitalistickému spekulantu prodeje a koupě zboží přinášejí obrovské zisky, aniž zboží často vůbec opustilo sklady. Typickým příkladem jsou burzovní machinace kapitalistických spekulantů. Oběh zboží za kapitalismu ukazuje podobné ničení hodnot a materiálové ztráty ze ziskových spekulací jako celé anarchistické hospodářství kapitalistické společnosti.

Obchod za socialismu nezná obchodní spekulaci, ani fiktivní obchody.

Obchodní organizace za socialismu odpovídají za nejúčelnější, nejlepší a nejrychlejší *pohyb zboží*. Tento pohyb je do značné míry ovlivňován rozmístěním výroby a rozložením koupěschopné poptávky obyvatelstva. Těmto podmínkám se obchodní organizace přizpůsobují.

Prověřují, zda pohyb zboží mezi sférou výroby a oblastmi spotřeby jde nejkratším směrem, nejmenším počtem článků, probíhá v nejkratším čase a zda náklady spojené s oběhem zboží jsou úměrné. Obchodní organizace prověřují *článkovitost pohybu zboží*. Obchodní organizace ve spojení s výrobními podniky určují nejúčelnější *cesty zboží* podle jednotlivých jeho druhů. Cesty zboží vedou buď velkoobchodními články do maloobchodní sítě *(skladištní zásobování* — tak tomu je u většiny průmyslových

výrobků), anebo jsou zkráceny, míjí velkoobchodní články a směřují z výrobních závodů bezprostředně do maloobchodní sítě (přímé dodávky). Přímo z výroby je dodáváno do maloobchodní sítě především zboží denní spotřeby, které podléhá snadno zkáze a spotřebitelé je požadují čerstvé a často i v dodávce několikrát denně, jako např. chléb, pečivo, mléko, tvaroh, mléčné výrobky, maso a masné výrobky apod.

V socialistické ekonomice se rozvíjí *organizovaný trh*, který postupně se stává naprosto rozhodujícím nástrojem co nejúplnějšího uspokojování materiálních potřeb obyvatelstva. Obrat zboží na organizovaném trhu je bezprostředně plánován socialistickým státem.

Na organizovaném trhu využívá socialistický stát všech svých ekonomických prostředků ve prospěch společnosti a jejích jednotlivých členů. Stanoví *ceny*, ovlivňuje plánovitý rozvoj obchodního *obratu* v objemu i struktuře (tj. určuje nejen celkové množství spotřebních výrobků, které mají být obyvatelstvu nabídnuty, ale i jednotlivé druhy těchto výrobků), zajišťuje a přisouvá *tržní fondy zboží* k uskutečnění tohoto obratu. Dbá na nerušený průběh koupí a prodejů tím, že *tržní fondy zboží a kupní fondy obyvatelstva staví do správného vztahu* v místě a čase nabídky a poptávky a dbá na správnou strukturu tržních fondů, aby se co nejvíce sblížila s koupěschopnou poptávkou obyvatelstva.

Organizovaný trh je polem, na němž se plně a přímo uplatňuje hospodářskoorganizátorská funkce socialistického státu ve prospěch širokých mas pracujících. Odtud i název trhu — »organizovaný«.

Organizovanost vnitřního trhu tedy charakterizuje to, že socialistický stát přímo působí na tržní fondy, které obchodní organizace nabízejí a prodávají, a přisouvá je na trh podle plánu zajištění obchodního obratu; přímo stanoví ceny, za které spotřební výrobky jsou na trhu prodávány; ovlivňuje plánovitý rozvoj a využití materiálně technické základny obchodních organizací a především obchodně provozní sítě; vykonává vliv na investiční praxi obchodních organizací a pomocí státních finančních orgánů sleduje používání úvěrů obchodními organizacemi; veškerou činnost obchodních organizací řídí plánem obchodu, který je součástí plánu rozvoje celého národního hospodářství.

Formami našeho organizovaného obchodu jsou státní obchod, obchod spotřebních družstev a výrobních družstev a obchod organizací místního hospodářství.

Vedle organizovaného trhu existuje i trh *neorganizovaný*. V naší

ekonomice je jeho význam pro uspokojování potřeb obyvatelstva mizivý.

Neorganizovaný trh je charakterizován tím, že zákon hodnoty si zde podržuje daleko širší rozsah působnosti nežli na organizovaném trhu. Tržní živelnost se zde může projevit, ovšem v omezeném rozsahu. Ceny na neorganizovaném trhu se tvoří dohodou mezi prodávajícími a kupujícími a nejsou přímo určovány státem. Stát nestanoví na neorganizovaném trhu plánované úkoly v realizaci produkce. Obraty zboží nejsou plánovány státem. Vyvíjejí se pod vlivem koupěschopné poptávky a pohotové nabídky. Socialistický stát má však dostatek ekonomických prostředků, jimiž omezuje působnost zákona hodnoty na neorganizovaném trhu. Využívá tohoto ekonomického zákona ve prospěch společnosti a řídí jeho vliv žádoucím směrem. Do volné tvorby cen na neorganizovaném trhu zasahují účinně maloobchodní ceny organizovaného trhu a bohatství tržních fondů, jimiž disponuje socialistický stát.

Nejvýraznější formou neorganizovaného trhu jsou kolchozní trhy v SSSR a naše zemědělské trhy. Mezi oběma existuje však značný kvalitativní rozdíl. V SSSR kolchozy představují zcela socialistický sektor výroby. S nimi mohou být srovnávána pouze naše jednotná zemědělská družstva obou nejvyšších typů. U nás však existují ještě jednotlivě hospodařící rolníci, malovýrobci, kteří se také účastní obratu zemědělských výrobků na zemědělských trzích. Jednotná zemědělská družstva získávají stále více individuálních hospodářů a je nedaleko doba, kdy JZD spolu se státními statky se stanou výlučnými zemědělskými producenty. Do té doby bude částečně jiná ekonomická charakteristika neorganizovaného trhu u nás a v SSSR.

O rozdílech svědčí i to, že kolchozní trhy se podílejí zhruba 10 % na celostátním maloobchodním obratu potravin a 6 % na veškerém maloobchodním obratu v SSSR[1], zatímco v ČSR maloobchodní prodeje na zemědělských trzích činí méně než 1 % celkového maloobchodního obratu. Tradice vnitřního obchodu v ČSR nesvěřuje trhům větší úlohu v zásobování obyvatelstva. Jsou to i další skutečnosti, jako snadná dostupnost měst, nejlevnější dopravné, hustá komunikační síť, tradiční spád koupěschopné poptávky obyvatelstva, výhody specializace městské obchodní sítě, výhodná obchodní nabídka v prodloužené pracovní době, prodeje ve dnech pracovního klidu apod., které ovlivňují zcela rozhodující

[1] V roce 1957 (Údaje podle Politické ekonomie, učebnice, Praha 1959, str. 592).

úlohu organizovaného trhu na uspokojování potřeb všeho obyvatelstva.

Jednou z forem odbytu přebytků zemědělské produkce je *komisionářský prodej.* Má některé výhody organizovaného trhu přesto, že v zásadě zůstává trhem neorganizovaným. Zemědělský producent může dát do prodeje část přebytků spotřebnímu družstvu za sjednanou odměnu, která je procentní srážkou docílené maloobchodní ceny. Cena se tvoří obdobně jako na zemědělském trhu, tj. dohodou mezi nabízejícím[1] a kupujícím. Cenová tvorba je tedy prvkem neorganizovaného trhu. Spotřební družstvo jako »organizovaný obchodník« propůjčuje komisionářskému obchodu svou obchodní zkušenost i možnost přesouvat převzaté (komisionářské) zboží i do vzdálenějších míst. Přesunem přebytků, event. mimo produkční oblast se vytvářejí i příznivější podmínky pro cenovou tvorbu ve prospěch výrobce. Zvyšuje se tím ekonomický stimul zemědělské výroby. V SSSR řada kolchozů předala své kolchozní tržnice ve městech spotřebním družstvům, která je změnila ve stálé komisionářské prodejny. (V roce 1956 dosáhl obrat komisionářského prodeje v systému Centrosojuzu[2] 7,5 miliardy rublů.)

Kromě ekonomické úlohy má vnitřní obchod i další odpovědnou úlohu, která není zcela doceněna. Organizacím vnitřního obchodu nesvěřujeme totiž pouze miliardové hodnoty ve zboží a obchodním zařízení. Hospodaří i s další nedocenitelnou hodnotou — s důvěrou lidí. Nelze podcenit, že mnoho spoluobčanů posuzuje úspěchy plánovité výstavby našeho národního hospodářství především podle toho, do jaké míry jsou uspokojovány jejich osobní potřeby. Vnitřní obchod je jedno z mála odvětví národního hospodářství, s nímž přicházejí do styku každodenně a bezprostředně miliónové masy pracujících. Chyby v obchodě mají dlouhodobou odezvu v myslích spotřebitelů. Zásobování bylo nejednou středem zájmu i nepřátelské propagandy. Známy jsou nežádoucí důsledky skupovacích horeček a podobných projevů nedisciplinovanosti spotřebitelů.

Ekonomická a politická úloha vnitřního obchodu se prolínají a vzájemně doplňují.

Obchod má však širokou působnost i v *kulturní oblasti.* Jednak tím, že působí na rozvoj obratu zboží přímé kulturní spotřeby, jako jsou rádia, televizory, gramofony a gramorádia, gramofonové desky, obrazy, hudební nástroje, knihy apod. Do oblasti kul-

[1] Prodávajícím je ve skutečnosti JZD nebo jiný zemědělský producent. Nabízejícím je spotřební družstvo jako komisionář zemědělského výrobce.

[2] Ústřední svaz spotřebních družstev v SSSR.

turních služeb obchodu spadá však i prodej dalších spotřebních výrobků, které zvyšují kulturní úroveň života, jako jsou osobní dopravní prostředky, chaty, stroje a přístroje, bytové doplňky a zařízení apod.

Formou koupí a prodejů se poskytují obyvatelstvu další služby, které přímo či nepřímo mají vliv na kulturní úroveň národa. Jsou to např. prodeje vstupenek na kulturní události, do divadel, kin a koncertů, zajišťování zájezdů za kulturními památkami, zahraničních zájezdů apod. Tyto služby ovšem nejsou službami obchodu.

Úloha vnitřního obchodu v kulturní oblasti spočívá v tom, že nabídkou a prodejem zboží působí obchod na vkus a životní styl obyvatelstva. Ani tato výchovná stránka činnosti obchodu v celkovém působení na růst životní úrovně obyvatelstva není bez důležitosti.

Za socialismu tvoří tedy plánovitá činnost vnitřního obchodu *komplexní celek ekonomických a kulturních služeb s významnou politickou úlohou.*

Komunistická strana Československa spolu s Revolučním odborovým hnutím věnují pozornost rozvoji vnitřního obchodu. Činnost organizací vnitřního obchodu v zájmu mas spotřebitelů si zaslouží podpory a péče stranických i odborových organizací v místě jejich působení, a to v daleko větší míře, než je jim doposud věnována.

Socialistický stát plně využívá plánovitého proporcionálního rozvoje národního hospodářství ku prospěchu pracujících. Proto ve sféře oběhu zboží vytváří plánovitě soulad mezi hlavními ekonomickými předpoklady růstu životního standardu. Zabezpečuje, aby plynule rostly *tržní fondy zboží,* jak toho vyžadují spotřebitelé i zájem společnosti. Zárukou plynulého reprodukčního procesu jsou však jen takové zásoby zboží, které svou kvalitou, bohatostí sortimentu a ostatními vlastnostmi odpovídají koupěschopné poptávce obyvatelstva. Tržní fondy zboží musí tedy odpovídat koupěschopné poptávce obyvatelstva a jeho společensky zdůvodněným potřebám *v objemu* (tj. celkovému množství výrobků určených pro trh) i svou *strukturou* (tj. složením podle jednotlivých druhů zboží, tedy podle svých užitných hodnot). Obyvatelstvo požaduje, aby tržní fondy byly rozmístěny na území státu tak, jak to odpovídá i *územnímu rozložení* koupěschopnosti a aby zboží bylo nabízeno v *době,* kdy je obyvatelstvo potřebuje a na trhu hledá. Obchodní organizace musí neustále zkoumat vývoj spotřebitelské poptávky a přizpůsobovat své tržní fondy jejím změnám. K těmto změnám musí přihlížet i výrobní podniky dodávající předměty hromadné spotřeby na trh.

Koupěschopná poptávka obyvatelstva se rozvíjí působením ekonomického zákona rozdělování podle práce. V obchodě se realizuje podstatná část peněžních příjmů obyvatelstva.

Obchodní organizace odpovídají do značné míry za uspokojování potřeb pracujících úměrně s výší jejich peněžních příjmů. »Obchodní spojení mezi městem a vesnicí, mezi různými odvětvími národního hospodářství a plynulé dodávky zboží z průmyslových a zemědělských podniků přes obchodní soustavu ke spotřebitelům jsou nutnou podmínkou socialistické reprodukce.«[1] Obchod přivádí peněžní prostředky z realizace zboží do celostátního fondu ve prospěch rozvoje celého národního hospodářství a tedy i k dalšímu růstu výroby. Rozvoj obchodu je jednou z hlavních podmínek upevňování měny. Při realizaci spotřebních výrobků prověřuje obchod, nakolik vyhovují výrobky požadavkům spotřebitelů a potřebám společnosti. Obchod i výroba musí mít společně zájem na tom, aby spotřební výrobky mohly být plynule realizovány, tak aby včas a podle plánu plynuly peněžní prostředky do fondů rozvoje národního hospodářství.

Vnitřní obchod za socialismu je nástrojem co nejúplnějšího uspokojování materiálních i kulturních potřeb obyvatelstva. Spojuje výrobu se spotřebou a realizuje individuální podíl pracujících na fondu spotřeby. Pomáhá růstu životní úrovně, vytvoření životního stylu a rozvíjení kulturní úrovně národů.

[1] Politická ekonomie, učebnice, Praha 1959, str. 595.

II

SPOTŘEBA A MALOOBCHODNÍ OBRAT

Vývoj osobní *spotřeby* jde u nás mílovými kroky. Jako příklad lze uvést několik čísel o spotřebě průmyslových výrobků, která staví Československou republiku na jedno z prvních míst mezi nejvyspělejšími zeměmi na světě:

V roce 1955 každá čtvrtá rodina měla pračku. Do roku 1960 každá druhá rodina má mít tohoto pomocníka pracující ženy. V roce 1955 pouze u každé čtyřicáté rodiny byla chladnička. V roce 1960 má mít toto technické vybavení každá osmá rodina. V roce 1955 byl rozhlasový přijímač zhruba v každé rodině; do konce roku 1960 má být v každé rodině a přitom má dojít ke značné obměně dnešních typů. Spotřeba radiopřijímačů tedy vzroste značně více, než ukazuje pouhý početní rozdíl mezi lety 1955 a 1960. V roce 1955 měla televizor každá devadesátá čtvrtá rodina. V roce 1960 bude jej mít každá šestá až sedmá rodina a do roku 1965 každá druhá rodina. Osobní auto do konce roku 1960 má mít možnost si koupit každá dvacátá rodina a do roku 1965 každá jedenáctá rodina. V roce 1955 jeden motocykl připadal na devět rodin. Do konce roku 1960 si jej bude moci koupit každá šestá rodina a do konce roku 1965 každá čtvrtá rodina.[1]

Usnesení XI. sjezdu KSČ ukládají zvýšit do roku 1965 osobní spotřebu obyvatelstva o 45 % oproti roku 1957. Proto se zvýší do roku 1965 průmyslová výroba o 90 až 95 % a zemědělská výroba o 40 %. Výroba látek vzroste o 33 %, ačkoliv dnešní spotřeba textilních výrobků v ČSR je jednou z nejvyšších na světě. (V roce 1953 si koupilo obyvatelstvo v našem obchodě 73 miliónů metrů tkanin. V roce 1957 již 95 miliónů metrů. Průměrná spotřeba textilních vláken připadající na jednoho obyvatele ČSR byla zhruba o 1 kg vyšší, než je průměr západoevropských zemí a dvojnásobně vyšší nad průměr světové spotřeby.)[2] Ve výrobě obuvi na jednoho obyvatele drží ČSR světový primát. Přesto do roku 1965 se tato výroba zvětší o 34 %. Růstu výroby obuvi může proto odpovídat

[1] Z pramenů ÚPV (údaje zaokrouhleny) a referátu ministra vnitřního obchodu soudruha Ladislava Brabce.

[2] Čísla podle pramenů SÚS.

i stálý růst nákupů obyvatelstva. Bez ohledu na vzestup dodávek našeho obuvnického průmyslu do zahraničí rostly nákupy v našem maloobchodě (z 32 miliónů párů obuvi v roce 1948 na 44 milióny párů v roce 1955 a na více než 48 miliónů párů obuvi v roce 1957).[1]

Rozhodující část předmětů osobní spotřeby získává obyvatelstvo koupí v maloobchodě. Je proto *maloobchodní obrat* (tj. přímý prodej zboží spotřebitelům pro jejich osobní spotřebu) jedním ze základních národohospodářských ukazatelů.

Vývoj maloobchodního obratu je jedním z hlavních ukazatelů nejen toho, jak se osobní tržní spotřeba obyvatelstva rozvíjí ve svém objemu, ale ukazuje současně na významné přesuny a změny, které v osobní spotřebě probíhají. Zůstane tedy maloobchodní obrat zboží i ve třetím pětiletém plánu rozvoje našeho národního hospodářství hlavním kontrolním ukazatelem toho, jak roste životní standard obyvatelstva. V realizovaném maloobchodním obratu (tj. v úhrnu prodejů, kterého dosáhly obchodní organizace státního a družstevního obchodu) se promítají úspěchy hospodářské politiky naší republiky. Prudce roste osobní spotřeba a s ní životní úroveň obyvatelstva.

Ukazuje to neustálý a rychlý růst výroby spotřebních výrobků (růst *tržních fondů*). Zde výroba aktivně působí na rozvoj spotřeby.

Zvyšuje se koupěschopnost obyvatelstva jednak tím, že nominální mzdy a ostatní peněžní příjmy obyvatelstva se zvětšují (růst *kupních fondů* obyvatelstva), jednak i tím, že stát ve prospěch obyvatelstva stále zvyšuje náklady na společenská zařízení (sociální zabezpečení, školství, zdravotnictví, léčebnou péči, kulturní služby apod.), a tím ve srovnání s kapitalistickými zeměmi přináší obyvatelstvu obrovské úspory.[2]

Politika snižování maloobchodních cen zboží a spotřebních cen služeb vede k růstu reálné *koupěschopnosti* obyvatelstva i *schopnosti placení.* Obyvatelstvo může rok od roku více nakupovat (roste koupěschopnost) a také zvyšovat své výdaje na mimotržní spotřebu (roste jeho placeníschopnost), tj. možnost kromě vyšších nákupů více vydávat na osobní služby prádelen, čistíren, žehlíren, na kulturní a společenské podniky, za nájemné a výdaje spojené s užíváním bytu, za dopravné, rekreaci apod.[3]

[1] Čísla podle »Statistické ročenky Republiky československé«, Praha 1958.

[2] Výdaje státu na tyto potřeby obyvatelstva jsou od roku 1948 čtyřikrát vyšší.

[3] Placeníschopnost je tedy koupěschopnost a schopnost platit mimotržní výdaje.

Sedmero snížení spotřebitelských cen zboží[1] a služeb uspořilo obyvatelstvu více než 17,5 miliardy Kčs, které se z větší části mohou opět vracet na trh jako zvýšená koupěschopnost spotřebitelů. Sedmerým snížením maloobchodních cen získalo obyvatelstvo zhruba tolik, jako by každému našemu občanu byla vyplacena navíc jednoměsíční průměrná mzda dělníka v průmyslu, tj. asi 1340 Kčs.

Hlavní odpovědnost za rozvíjení dodávek pro vnitřní trh má *výroba.*

»Bez výroby není spotřeba — ale také bez spotřeby není výroba, neboť potom by byla výroba bezúčelná,« učí Karel Marx.[2] Výroba materiálních hodnot je rozhodujícím činitelem pro život společnosti a pro její rozvoj. Ve výrobním procesu se vytváří nezbytný předpoklad plynulé realizace — fondy zboží určené ke spotřebě. Jejich nejpodstatnější část ve formě *tržních fondů* je plánem určena k nabídce a prodeji obyvatelstvu. Tato část výrobků je hlavním předmětem péče obchodních organizací.

Výroba hraje rozhodující úlohu také proto, že ve výrobním procesu vzniká *koupěschopnost* pracujících. Ve výrobní sféře převážná část obyvatelstva získává své hlavní peněžní příjmy podle ekonomického zákona rozdělování podle práce.

Československá výroba — průmyslová i zemědělská — nejsou jedinými zdroji tržních fondů. Důležitá úloha přísluší i zahraničnímu obchodu jako dovozci a vývozci. Specializací, nejlépe vyhovující podmínkám národního hospodářství kooperujících zemí, lze dosáhnout maximální efektivnosti při optimálních nákladech na výrobu. Rozvinutá mezinárodní dělba práce může přispět nejpodstatněji k růstu společenské produktivity práce. Rada vzájemné hospodářské pomoci (RVHP), jako orgán zemí socialistického tábora, přistupuje ke zprostředkování dělby práce mezi zeměmi. Její snahou je docílit dalších významných úspěchů v zajištění spotřebních výrobků (zejména strojírenského charakteru) pro vnitřní trh jednotlivých socialistických zemí. K této funkci zahraničního obchodu přistupuje i jeho úloha v organizování hospodářských styků s kapitalistickými zeměmi.

V kapitalistických zemích je možno sledovat naprosto jiný vztah mezi výrobou a obchodem. Neexistuje soulad zájmů, ale naopak neustále se prohlubuje antagonismus mezi kapitalistickou výro-

[1] Sedmé snížení maloobchodních cen, platné od 8. března 1959, zvýšilo dosavadní úspory obyvatelstva při nákupu v maloobchodě o další 2,3 miliardy korun, a to u potravin o 1,4 miliardy Kčs a u průmyslového zboží o 0,9 miliardy korun.

[2] K. Marx, Ke kritice politické ekonomie, Praha 1953, str. 162.

bou, obchodním kapitálem a zájmy a potřebami širokých spotřebitelských mas.

Tendence spotřeby v kapitalistické společnosti je tedy taková, že převážná část pracujících bojuje o uspokojení svých základních potřeb — výživy, ošacení a bydlení. Rozsah těchto potřeb je dán celkovou úrovní života v jednotlivých zemích.

V zemích, které budují socialismus a konkrétně v naší vlasti se výroba, obchod i spotřeba vyvíjejí zcela jinak. Prudkým tempem se rozšiřuje objem spotřeby a mění v kvalitativních ukazatelích její náplň.

Skladba tržních fondů se neustále doplňuje a mění. Přizpůsobuje se potřebě obratu zboží a obráží základní tendence ve spotřebě. Zásluhu na plánovitém rozvoji výroby má obchod, který výrobě adresuje ověřené požadavky spotřebitelů. Věda a technika pak neustále rozšiřují trh o nové výrobky, které se rychle vžívají a rozšiřují spotřebu. Takový proces vede k rozvoji všech odvětví národního hospodářství a je odrazem tohoto rozvoje. Charakterizuje socialistické hospodářství.

Reálné plány rozvoje našeho národního hospodářství, jeho vědecké řízení a důsledné uplatnění marxisticko-leninské linie stejně jako aktivní podíl tvůrčí energie pracujících měst a venkova jsou zárukou takového rozvoje výrobních sil, o jakém buržoazní Československo nemohlo ani snít.

Mezi obchodními organizacemi a výrobou se ustálily pevné hospodářské styky, které nabývají stále více obchodního rázu a oprošťují se od administrativních forem. Pravomoc obchodních podniků ve styku s výrobou se prohlubuje. Jejich odpovědnost za správnou skladbu sortimentu spotřebních výrobků se zvyšuje.

Smluvní zajišťování zboží (kontraktace) se diferencuje podle charakteru skupin zboží. Přihlíží se k výrobnímu cyklu, k sezónnímu rázu výroby i poptávky. Je třeba překonat některé obtíže, které jsou většinou pozůstatkem přebujelého smluvně formálního styku obchodu s výrobou. Tyto formy styku brzdí rozvoj obratu zboží. Obchodní organizace je rychle opouštějí a nahrazují operativnějšími formami při technickém (výrobním), odbytovém a cenovém řízení. Náročnost spotřebitelů vůči obchodu roste. Musí se proto zvyšovat i nároky obchodu vůči výrobě. Řada nedostatků, s nimiž dosud zápasí obchod, pramení z toho, že některé výrobní podniky ve snaze dosáhnout nejlepší podnikové rentability usilují spíše o výhodnější velkoobchodní cenu. Dosud platné ekonomické podněty a hmotná zainteresovanost pracovníků ve výrobě napomáhají např. zpracovávání drahých surovin, časté obměně výrobků s minimálními zlepšeními, jindy naopak konzervativnímu

setrvání na sériích, na zavádění krátkých sérií někdy i tam, kde by byla na místě výrobní série velká apod. Důsledkem pak často je, že výrobní podniky mají větší zájem na dodávce dražšího zboží a v obchodě se snižuje podíl zboží levnějšího.

Zvýšenou péči je proto třeba věnovat *výrobnímu sortimentu.* Je třeba odmítnout snahy výrobních podniků po uvádění nových výrobků na trh, které se jen málo liší od dosavadních, a jsou nabízeny a prodávány jenom proto, že mají odůvodnit novou, často vyšší velkoobchodní cenu. Někdy se zdůvodňuje nová velkoobchodní cena novým technologickým postupem. Rozvoj vědy musí být patrný z růstu životní úrovně obyvatelstva. Proto věda a nová technologie musí pomáhat snižovat maloobchodní ceny zboží a zdokonalovat jeho výrobu.

Mnoho výrobních závodů má možnost efektivněji přispět k rozšiřování tržních fondů, a to nejen plněním plánovaných úkolů své hlavní výrobní činnosti, ale i tím, že budou k pomocné výrobě drobného spotřebního zboží využívat odpadu. Současně s tímto podílem především strojírenských závodů musí růst výroba podniků místního hospodářství a výrobních družstev.

Náš vnitřní trh byl několikrát svědkem podobných rozporů: Obchodní organizace požadovaly radiopřijímače v ceně kolem 1000 korun, avšak výroba dodávala pouze střední typy, značně dražší; spotřebitelé požadovali elektrické holicí strojky, avšak závody, pověřené jejich výrobou, dodaly vysavače prachu; výrobní závody podceňovaly požadavky spotřebitelů a často i rušily doplňkovou výrobu spotřebního zboží jako rozptylování svého hlavního výrobního programu. Jindy nepatrná zlepšení technologie výroby měla být zdůvodněním vyšší velkoobchodní ceny: oblekovál látka o 10 gramů lehčí než přibližně stejný druh, kepr-barchet o půl nitě řidší na 1 cm^2, malá zlepšení na motocyklech Jawa-ČZ apod.

Vážné obtíže působí na trhu, nesplní-li výrobní závody své plánované dodávky. Obchodní organizace jen málokdy mají pak možnost náhradního plnění v zajištění plánu maloobchodního obratu. Takové prohřešky proti plánovitému rozvoji kapacity trhu brzdí vývoj obratu zboží a působí často nežádoucí přesuny koupěschopné poptávky obyvatelstva. *Odstranit neplnění plánu dodávek a likvidovat zmetky* by měly být prvními otázkami cti výrobních kolektivů na závodech.

Nelze podceňovat ani *výtvarnou stránku* výroby spotřebních výrobků. Musí se stát daleko více předmětem aktivního působení obchodu na výrobu, než tomu je dosud. Pro obchod za socialismu je charakteristická i jeho výchovná úloha. Požadovat na výrobě

stále lepší povrchovou úpravu výrobků, barevné ladění, estetickou formu, ladné tvarování, vymýtit z obratu zboží nevkusné výrobky, brak a kýče a působit nabídkou a prodejem zboží i k novému pojetí vkusu socialistické společnosti, oproštěného od měšťáckého pozlátka a buržoazního zdání kulturnosti. To jsou další samozřejmé povinnosti vnitřního obchodu a jeho přínos kulturní revoluci.

Obchodní organizace jsou povinny v zájmu spotřebitelů požadovat, aby výroba označovala spotřební výrobky cenami, údaji o kvalitě a případně i dalšími údaji potřebnými pro národohospodářskou evidenci i informování spotřebitelů.

Na výrobní podniky je třeba přenášet stále větší odpovědnost za balení výrobků. Nová balicí technika, nové obalové materiály, pestrost a reklamní účinnost obalů a stále lepší přizpůsobování výrobků v balení a porcování spotřebitelské poptávce i potřebám nových forem obchodní nabídky — především samoobsluze, volnému výběru, prodeji v automatech — musí se stát přímo součástí výroby spotřebních výrobků.

Obchodní organizace vyvíjejí také vlastní výrobní činnost, která má význam pro rozvoj maloobchodního obratu. Má nestejný rozsah u organizací státního obchodu a spotřebních družstev. U organizací státního obchodu je hlavním zdrojem tržních fondů výrobní činnost průmyslových ministerstev a zemědělství. Organizace státního obchodu se zabývají výrobní činností ke zvýšení tržních fondů u lahůdkářského zboží, při výrobě salátů, obložených chlebíčků, ruských vajec, majonéz, rybích specialit apod.

Lidová spotřební družstva mají široce rozvinutou výrobu pekařskou, cukrářskou. Významná je i činnost konzerváren, moštáren, sodovkáren apod.

Výrobní charakter má pomocná hospodářská činnost obchodních organizací tam, kde se zabývají výrobou zařízení pro prodejny, chladicími a mrazicími zařízeními, výrobou a generálními opravami strojů pro sklady, prodejny a závody veřejného stravování.

Některá další pomocná činnost obchodních organizací má částečně výrobní charakter, i když ve skutečnosti nové spotřební výrobky nevyrábí (pražení kávy, třídění luštěnin, čeření medu, školení vína, příprava jatečné drůbeže apod.).

Jinou otázkou rozvoje spotřeby je *výrobní činnost závodů veřejného stravování*. Mají-li tyto závody stále lépe uspokojovat potřeby pracujících, mají-li účinněji pomáhat pracujícím ženám, musí se zvyšovat podíl jejich vlastní výroby na celkovém maloobchodním obratu. Převaha výroby jídel nad prodejem hotových

výrobků — studených potravin, lihovin, tabákových výrobků apod. — charakterizuje poslání závodů stravování za socialismu.

Přesto, že se každoročně zvětšuje podíl vlastní výroby závodů stravování na celkovém maloobchodním obratu, není dnešní stav uspokojivý. Nasvědčuje tomu to, že v závodech restauračního stravování v průběhu roku 1957 podíl vyrobených jídel dosáhl zhruba 35 procent z celkového obratu, prodej nakoupených výrobků 53 procenta a prodej tabákových výrobků 12 procent.

V družstevním pohostinství byl poměr vlastní výroby pokrmů k celkovému maloobchodnímu obratu ještě méně příznivý. Dosáhl jen 10,6 procenta, prodej hotových výrobků 75,9 procenta a tabákových výrobků 13,5 procenta z celkového maloobchodního obratu družstevních závodů pohostinství.

Bylo by možné požadovat na závodních kuchyních a jídelnách, aby vyráběly kuchyňské polotovary a hotová jídla na objednávku. Tím by se zvýšila jejich aktivní péče o pracující ženy. Současně plným právem žádá náš vnitřní obchod na podnicích potravinářského průmyslu, aby zvýšily podíl průmyslově vyráběných polotovarů na sortimentu výrobků potravinářského průmyslu, dodávaných do prodejen a závodů stravování.

Do konce roku 1960 má v závodech stravování obou hlavních systémů čs. vnitřního obchodu — ministerstva vnitřního obchodu a Ústředního svazu spotřebních družstev — vzrůst obrat jídel vlastní výroby asi o jednu polovinu.

Pro další zlepšení zásobování spotřebitelů ranou zeleninou a ovocem má význam decentralizace této výroby a sblížení produkčních oblastí se spotřebními.

Bude třeba budovat v těsném sousedství velkých měst produkční hospodářství, aby se umožnily *přímé dodávky zeleniny* ze skleníků, polí, zahradnictví přímo do maloobchodní sítě.

Socialistický sektor je z více než 75 procent pěstitelem zeleniny, avšak ovocnářství není dosud rozvinuto. Chybí sadařství, vyrábějící výlučně pro trh. Obchod ovocem a zeleninou musí pomoci při zakládání souvislých zásobovacích pásem v těsném sousedství největších měst. Jeho úkolem je zajistit kvalitní osiva a sádě a všestranně pomáhat rozvoji výrobní ovocnářské a zelinářské základny. Řada nedostatků je ve smluvním zajišťování dodávek rychlené zeleniny a ovoce v organizaci svozu i rozvozu, v třídění a obchodní úpravě tohoto důležitého zboží.

Komunistická strana Československa a vláda Národní fronty prosazují ve všech svých opatřeních ke zvýšení životní úrovně lidu, aby se neustále *rozšiřoval sortiment spotřebních výrobků,*

zlepšovala se jejich jakost a jejich balení se přizpůsobovalo spotřebitelské poptávce.

Bilance národního hospodářství ukazují, jak rychle je třeba rozvíjet zdroje tržních fondů zboží, aby se vyrovnávaly růstu koupěschopné poptávky obyvatelstva a odpovídaly jejím kvalitativním změnám.

Zásluhu o to, že se spotřeba může neustále zvyšovat, má výroba našich výrobních závodů ve státním průmyslu, zemědělská výroba, výroba podniků místního hospodářství a výrobních družstev i dovoz ze zahraničí. Zásoby hotových výrobků ve výrobních podnicích a v obchodě a státní rezervy slouží uspokojování potřeb obyvatelstva.

Hospodářská politika našeho státu dosáhla velkých úspěchů *v rozvíjení placeníschopnosti*[1] *pracujících:*

Neustále roste *počet zaměstnaných osob.* Přírůstek zaměstnaných každoročně převyšuje přirozený přírůstek obyvatelstva. Rok od roku se tedy zvyšuje počet zaměstnaných členů domácnosti, rostou její průměrné peněžní příjmy a průměrné příjmy připadající na jednoho člena domácnosti.

Domácnosti mohou stále více nakupovat a přesouvat výdaje na zboží dlouhodobé spotřeby a investičního charakteru. Jde o jednu z charakteristických skutečností, které působí na vývoj vnitřního trhu socialistických zemí. Je pravým opakem vývoje v kapitalistických zemích, kde nezaměstnanost a polozaměstnanost snižují stavy pracujících, a tím klesají i v průměru jak počty zaměstnaných členů domácnosti, tak i průměrné mzdy připadající na jednoho člena domácnosti.

Vliv růstu koupěschopnosti obyvatelstva je patrný ze srovnání tempa, jímž se vyvíjí maloobchodní obrat, tedy nákupy obyvatelstva v obchodní síti. Že nejde jen o růst maloobchodního obratu, podmíněný přírůstky obyvatelstva, ale naopak o závislost na zvyšující se koupěschopnost obyvatelstva, ukazuje srovnání růstu obratu zboží s populačními přírůstky:[2]

	1954	1955	1956	1957
index růstu obratu zboží	100,0	106,6	113,9	121,7
přírůstek obyvatelstva	100,0	100,1	102,1	103,1

Řadou opatření strany a vlády byly *zvýšeny nominální mzdy* a peněžní příjmy obyvatelstva.

[1] Pojem »placeníschopnost« je vysvětlen na str. 12.

[2] Čísla podle »Statistické ročenky Republiky československé«, Praha 1958.

Důsledek péče o růst nominálních mezd a peněžních příjmů obyvatelstva ukazuje toto porovnání:[1]

	1948	1953	1955	1957
Mzdy vyplacené zaměstnancům (bez učňů)	100,0	214,0	247,6	277,4
Peněžní příjmy zemědělců (v hodnotě tržní produkce	100,0	151,8	152,1	165,5
Peněžní příjmy obyvatelstva z nemocenského sociálního pojištění	100,0	147,8	179,5	237,5

Růst nominálních mezd a peněžních příjmů zvýšil placeníschopnost obyvatelstva. Zvýšily se peněžní prostředky obyvatelstva na mimotržní výdaje (obyvatelstvo mohlo více peněz věnovat na kulturní, společenské, rekreační apod. příležitosti, mohlo používat ve větším množství osobních služeb atd.) Mohly růst i jejich výdaje na trhu. (Bylo možno více kupovat, požadovat kvalitnější a dražší spotřební výrobky, nakupovat více předmětů dlouhodobé spotřeby apod.)

Na růst životní úrovně obyvatelstva a tedy i na vývoj osobní hmotné spotřeby má značný vliv *cenová politika státu.* Je úsekem hospodářské politiky, jíž socialistický stát působí na rozdělování a znovurozdělování národního důchodu.

Socialistický stát věnuje značnou pozornost cenám, cenové tvorbě a pohybu cenové hladiny, které mají významný podíl na uspokojování hmotných i jiných potřeb obyvatelstva. Za socialismu právě zásluhou hospodářské politiky státu u mnoha spotřebních výrobků se natolik sbližují potřeby obyvatelstva s jeho skutečnou spotřebou, že dochází *k úplnému uspokojení koupěschopné poptávky.* Tak se může uskutečňovat přesun části koupěschopnosti na nové a další výrobky. Politika snižování maloobchodních cen má největší význam u těch spotřebních výrobků, které mají hlavní podíl v rozpočtu spotřebitelů. Proto se rozvíjí především snaha o maximální uspokojování základních potřeb rodin s větším počtem dětí, domácností s nižšími důchody apod. Cenová politika socialistického státu je proto významnou ekonomickou pákou, poněvadž stát soustřeďuje rozhodující fondy zboží ve své dispozici. Rozhodující vliv socialistického státu na *vytváření a plánovitý růst výrobků,* určených k uspokojování potřeb obyvatelstva, jeho určující vliv na *ceny* těchto výrobků a možnost působit na vývoj *peněžních příjmů* obyvatelstva jsou tři nejmocnější prostředky k bezpečnému řízení trhu socialistické společnosti. Socialistický

[1] Čísla podle »Statistické ročenky Republiky československé«, Praha 1958.

stát používá ekonomického vlivu cen ve sféře oběhu spotřebních výrobků, ve sféře obratu zemědělských surovin mezi JZD a státními průmyslovými podniky a ve sféře obratu výrobních prostředků mezi státními podniky.

Pro obchod má především důležitost *cenová politika státu ve sféře oběhu zboží*, kde zákon hodnoty ve vymezeném rozsahu působí na oběh a do jisté míry jej reguluje.

Plánované, pevné maloobchodní ceny spotřebních výrobků napomáhají rozvoji spotřeby, vedou spotřebu k vyšší úrovni, vychovávají vkus spotřebitelů, rozšiřují jejich kulturní obzor a případně brzdí odbyt takových výrobků, jejichž větší spotřeba není žádoucí ze společenského hlediska (např. lihových nápojů). Plánovité řízení cen působí i na výrobu. Vede výrobní podniky k tomu, aby dodávaly určité výrobky na trh, aby zvyšovaly jejich kvalitu.

Soubor cen, platných k určitému datu v některé oblasti státu nebo na jeho celém území, tvoří *cenovou hladinu*.

Můžeme sledovat i ceny jednotlivých výrobků, skupin nebo druhů zboží apod. Cenová hladina a celková úroveň zboží prodávaného na organizovaném trhu jsou stanoveny plánem.

Cenová politika lidově demokratického Československa je třídní politikou. Pomocí pevných plánovaných maloobchodních cen, jednotné cenové soustavy a snižováním spotřebitelských cen (maloobchodních cen zboží v prodejnách, výrobků a služeb v závodech veřejného stravování a cen osobních a komunálních služeb obyvatelstvu) dosahuje významného vlivu na vývoj reálných mezd a důchodů. Třídní charakter cenové politiky spočívá v tom, že zvyšuje životní úroveň pracujících tím, že umožňuje, aby rostla tržní hmotná spotřeba a rozvíjely se komunální a ostatní osobní služby poskytované pracujícím; vyrovnává podstatné rozdíly v životní úrovni venkovského a městského obyvatelstva. (Proto v prvých cenových opatřeních rostla rychleji úroveň osobní hmotné spotřeby vesnického obyvatelstva, které mohlo nakupovat více průmyslových výrobků, včetně zboží investiční povahy — pračky, chladničky, rádia, televizory, nábytek apod.); likviduje nadbytečné hospodářské prostředky buržoazie a chrání vnitřní trh před nepředvídanými výkyvy.

Jaký vliv má cenová politika naší lidově demokratické republiky na životní úroveň obyvatelstva, mohou ukázat čísla[1] o tom, jak výdaje obyvatelstva na nákup zboží neustále klesají, přestože osobní spotřeba rychle roste.

[1] Podle »Statistické ročenky Republiky československé«, Praha 1958.

Indexy životních nákladů domácností

Skupina výdajů		Červen 1953[1]	Roční průměry 1953	1954	1955	1956	1957
Úhrn životních nákladů domácností dělnických a zaměstnaneckých	a)	100,0	91,9	88,8	86,5	84,2	82,5
zemědělských	b)	100,0	96,0	85,6	82,0	79,6	78,5
zboží celkem	a)[2]	100,0	91,0	87,9	85,2	82,8	81,0
	b)	100,0	95,7	84,4	80,5	78,0	76,7
potraviny	a)	100,0	87,5	92,1	90,7	87,8	85,1
	b)	100,0	93,3	89,9	87,8	84,8	82,7
průmyslové zboží	a)	100,0	95,8	79,9	75,3	73,2	72,5
	b)	100,0	97,1	80,5	75,2	72,8	71,9
služby	a)	100,0	98,4	99,4	99,2	98,8	98,7
	b)	100,0	96,8	98,9	98,6	98,6	98,6

Hlavními druhy cen na čs. vnitřním trhu jsou velkoobchodní ceny, maloobchodní ceny a výkupní ceny.

Pro posouzení životní úrovně obyvatelstva mají velký význam *maloobchodní ceny*. Jsou proto důležitým nástrojem hospodářské politiky socialistického státu, poněvadž přímo slouží rozdělení národního důchodu na akumulaci a spotřebu. Mají tedy vliv nejen na vývoj životní úrovně obyvatelstva, ale pomáhají proporcionálnímu rozvoji celého národního hospodářství. Maloobchodní ceny vytvářejí jednu z podmínek pro vývoj spotřeby výrobků a vedou výrobní podniky k tomu, aby vyráběly spotřební výrobky v souladu s potřebami a poptávkou spotřebitelů. V tvorbě maloobchodních cen se mají projevit jejich hlavní funkce. Jsou to především úkoly napomáhat maximálnímu rozvoji spotřeby v souladu s dosaženým stupněm rozvoje výrobních sil, zvýhodňovat spotřebu nutných výrobků pro uspokojování základních životních potřeb obyvatelstva, zvýhodňovat výrobky průmyslově vyráběné proti drobné výrobě (například v domácnostech), a tak podporovat ekonomické využití surovin i energie, usměrňovat poptávku po takových spotřebních výrobcích, kterými není možno plně zásobit trh ze společenských (objektivně prověřených) příčin, rozvíjet spotřebu potravin a přibližovat ji plnému uspokojení, avšak bránit umělému vytváření

[1] Důležitý mezník ve výdajích obyvatelstva, poněvadž jde o nové období po měnové reformě a zrušení všech omezení v prodeji potravin a průmyslových výrobků (zrušení potravinových lístků a poukazů na zboží).

[2] I další údaje jsou členěny na a), tj. výdaje dělnických a zaměstnaneckých domácnosti, a na b), tj. výdaje zemědělských domácností.

jejich skrmnéi spotřeby, relativně zvýhodňovat důchodově nižší skupiny obyvatelstva a umožnit jim plnou obnovu životních sil, zajistit plynulou a nejkratší obrátku zboží v zájmu rovnoměrného návratu peněžních prostředků podle pokladního plánu Státní banky.

Spotřebitel platí při nákupu zboží většinou maloobchodní ceny, které jsou stanoveny na rozhodující masu spotřebních výrobků orgány státu. Jsou závaznými cenami všech forem maloobchodních prodejů na organizovaném trhu.

Maloobchodní ceny vycházejí většinou z velkoobchodní ceny. Obsahují daň z obratu a obchodní srážku. Význam maloobchodní ceny spočívá v tom, že při maloobchodní realizaci zboží se realizuje (ve formě daně z obratu) produkt pro společnost vytvořený v celém předchozím výrobním procesu.

Základem většiny maloobchodních cen jsou velkoobchodní ceny. Nejpodstatnější složkou velkoobchodní ceny jsou vlastní náklady (tj. náklady na suroviny, materiál, mzdy, režii). Struktura této ceny vychází z toho, že hlavní sférou jejich působnosti je oblast socialistické výroby.

Struktura maloobchodní ceny zboží je zhruba taková:

vlastní náklady výroby
mimovýrobní náklady
úplné vlastní náklady
čistý důchod podniku

VELKOOBCHODNÍ CENA
daň z obratu
náklady oběhu ve velkoobchodě
čistý důchod velkoobchodu
} srážka velkoobchodu
náklady oběhu v maloobchodě
čistý důchod maloobchodu
} srážka maloobchodu
} obchodní srážka
MALOOBCHODNÍ CENA

[1] Zkušenost z let 1948 až 1951 ukázala, že podcenění určitých cenových relací vedlo u nás k tomu, že drobní zemědělští výrobci ze spekulačních důvodů využívali cenového zvýhodnění chleba a chlebovin. Krmili těmito potravinami vepře pro domácí porážky a drůbež. Vznikla široká **skrmná spotřeba**, která silně ochuzovala centrální fondy zmíněných potravin. Brzdou tohoto nežádoucího vývoje mohlo být jen omezení takové spotřeby znovuvydáním potravinových lístků na některé potraviny, jejichž fondy byly skrmnou spotřebou ohrožovány, a cenovou úpravou.

Ceny některých výrobků stanoví jiné orgány. Např. ceny léčiv, pokud je obyvatelstvo kupuje za maloobchodní ceny, stanoví ministerstvo zdravotnictví, spotřebitelské ceny elektřiny, plynu, páry a některých výrobních prostředků prodávaných zemědělcům vyhlašuje vláda.

Obchodní rozpětí je součástí maloobchodní ceny. Musí krýt všechny náklady vznikající obchodní činností při realizaci spotřebních výrobků. Stanoví se většinou v procentech maloobchodní ceny. Poskytují je dodavatelské podniky. Výše obchodního rozpětí je různá podle druhu zboží. Má vyjádřit pracnost a náročnost jeho prodeje (např. 19 % až 21 % u zeleniny prodávané ve státním obchodě vyjadřuje vysoké náklady spojené s prodejem zeleniny i poměrně vysoké přirozené ztráty a úbytky, nebo 9 % u cukru, cukrovinek apod.).

Obchodní srážky by měly být stanoveny i s přihlédnutím k tomu, s jakými skutečnými náklady jednotlivé obchodní organizace realizují hlavní skupiny či druhy zboží. Tím by se však obchodní srážky staly velmi komplikovaným způsobem úhrady nákladů oběhu. Proto se v praxi stanoví obchodní srážky podle souhrnu nákladů hlavních obchodních organizací.

Obchodní rozpětí je hlavním zdrojem příjmů obchodních organizací. Rentabilita obchodních organizací závisí na úrovni výnosů a nákladů oběhu.[1]

Socialistický stát může zvyšovat životní úroveň obyvatelstva v oblasti spotřeby vcelku třemi nejúčinnějšími způsoby: Jednak snižováním maloobchodních cen zboží a cen komunálních a osobních služeb, poskytovaných obyvatelstvu (a tak rozvíjet reálnou úroveň peněžních příjmů obyvatelstva); anebo zvyšováním nominální výše peněžních příjmů obyvatelstva anebo rozšiřováním společenské spotřeby ve prospěch obyvatelstva. Tato cesta znamená, že obyvatelstvu se bezplatně dostává dalších služeb např. v oblasti zdravotnictví, školství, rekreace, v sociálním zabezpečení, národním pojištění apod. (Takové výdaje tvoří značnou část výdajů obyvatelstva kapitalistických zemí.)

Všechny tyto cesty vedou ke zvýšení životní úrovně obyvatelstva. Nejsou však totožné ve svých důsledcích.

Snížení spotřebitelských cen se dotýká převážné většiny obyvatelstva, i když se projevuje u jednotlivých druhů spotřebních výrobků s různou intenzitou a určitou nerovnoměrností podle jed-

[1] Novou úpravu obchodního rozpětí obsahuje vyhláška ministerstva vnitřního obchodu č. 90 ze dne 25. června 1958. (Ú. l. částka 52 ze dne 27. června 1958. — Platí od 1. června 1958.)

notlivých důchodových skupin obyvatelstva. Sníží-li se spotřebitelské ceny, může se spotřeba zvýšit u všech důchodových skupin obyvatelstva a probíhají přesuny mezi jednotlivými druhy spotřebních výrobků. Tyto změny nemusí však být zcela v intencích ekonomického zákona rozdělování podle práce. V cenových relacích se obvykle projeví zvláštnosti v poptávce vesnického a městského obyvatelstva. Např. snížení cen potravin přináší výhodu především městským spotřebitelům. Zvýhodnění průmyslových výrobků se projeví příznivě především ve struktuře realizovaného maloobchodního obratu vesnického obyvatelstva. Snížení cen některých služeb — např. dopravného — může mít přibližně stejný vliv na výdaje pracujících měst i venkova.

Úpravy nominálních peněžních příjmů obyvatelstva mohou podpořit rozlišení osobní spotřeby, provádí-li se u určitých skupin pracujících, a to rozdílně podle toho, jaký má společnost zájem na jejich práci. Úprava nominální výše jejich peněžní odměny se ovšem neváže na konkrétní růst produktivity práce (např. provedená platová úprava mezd horníků, platů lékařů, učitelů apod.). Růst nominálních mezd podněcuje růst produktivity práce a je hmotným vyjádřením jejich výsledků. Zájem socialistické společnosti však vyžaduje, aby tempo růstu produktivity práce předstihovalo růst průměrných mezd.

Také zvyšuje-li se společenská spotřeba, přispívá to rozvoji životní úrovně obyvatelstva. Ani tato cesta však obvykle neumožňuje hlubší rozlišování těchto výhod. Obvykle všechny vrstvy obyvatelstva, bez ohledu na výši svých peněžních příjmů, požívají stejně výhod např. národního pojištění, zdravotní péče, školství apod. Nepřímo může mít podobné důsledky jako snížení maloobchodních cen, pokud podobnými výdaji bylo dříve obyvatelstvo zatěžováno.

Každé snížení maloobchodních cen vyvolává *změny a přesuny v koupěschopné poptávce.* Je proto třeba, aby po snížení maloobchodních cen se neporušila rovnoměrná realizace zboží. Obchodní organizace musí mít tak složené tržní fondy zboží, aby nejen v množství byly schopny uspokojit zvýšenou kooupěschopnou poptávku, ale současně aby odpovídaly i novým, resp. silnějším přesunům části koupěschopné poptávky na nové a další druhy zboží.

Většina až dosud provedených snížení maloobchodních cen potvrdila jako zásadu, že *tempo růstu maloobchodního obratu* u konkrétních druhů zboží *se nerovná objemu snížení jeho cen.* Každým snížením maloobchodních cen se zvyšuje koupěschopnost obyvatelstva. Tato zvýšená koupěschopnost se však obvykle nevyčer-

pává při nákupech zboží, jehož ceny byly sníženy. Toto zboží obsahuje pravidelně vyšší obrátky. Přesto však vyšší část nové (uvolněné) koupěschopnosti využívá obyvatelstvo k nákupům těch spotřebních výrobků, které až dosud byly v rozpočtech spotřebitelů odsouvány na podřadnější místo.

Problémem zůstává, jak postupovat u toho zboží, kterého z objektivních důvodů není na trhu dostatek. Sníží-li se jeho maloobchodní cena, zvýší se ještě nepoměr mezi nabídkou a poptávkou. Nejčastěji nebude možno u nedostatkového zboží snižovat jeho maloobchodní cenu, dokud se nevytvoří podmínky pro zvýšení jeho přísunu na trh. Naopak u zboží, kdy koupěschopná poptávka je vcelku uspokojena, nelze očekávat, že snížením jeho maloobchodní ceny se poptávka podstatněji zvýší. Obyvatelstvo spíše využije uvolněné části koupěschopnosti k přesunu na jiné zboží.

Jeví se tedy snížení maloobchodních cen v obchodní praxi prodejen u závodů stravování zhruba tak, že nejprve rychle roste zájem spotřebitelů po zboží, jehož ceny byly nejvíce sníženy, pak zvýšená poptávka se pozvolna uspokojuje a konečně přesunuje se uvolněná část koupěschopnosti na kvalitnější a dražší druhy zboží a na nové druhy výrobků.

Několikerým snížením maloobchodních cen bylo dosaženo toho, že mnoho druhů zboží je dnes *levnější než za předmnichovské republiky,* přestože průměrné mzdy jsou značně vyšší (např. cestovní kola, dětské kočárky, fotopřístroje, radiopřijímače, sporáky, uhlí, různé nástroje, mnoho strojírenských výrobků, svítidla, baterie, termosky, některé druhy nádobí, vaničky, kánoe, fotomateriál, dopisní papíry, plnicí pera, patentní i obyčejné tužky a mnoho jiných průmyslových výrobků; z dalšího spotřebního zboží jsou pod úrovní cen roku 1937 — sýry, nealkoholické nápoje, pivo apod.; značného snížení dosáhly placené služby (jako dopravné, poplatky spojů, nájemné, služby čistíren, barvíren, prádelen, holičství, kadeřnictví, fotografických závodů atd.). Řada jiných výrobků určených k uspokojování materiálních potřeb obyvatelstva je *přibližně na stejné cenové úrovni* jako v buržoazním Československu, ačkoliv platy jsou na vyšší úrovni a průměrná kvalita výrobků je vyšší.

Péče o další růst osobní spotřeby obyvatelstva se prohlubovala s tím, jak úspěšně se rozvíjela socialistická ekonomika Československé republiky.

Zvlášť prudký rozvoj československého vnitřního trhu nastal v období po měnové reformě a sjednocení maloobchodních cen, tj. počínaje rokem 1954.

Zhruba v téže době v kapitalistických zemích probíhal zcela

jiný vývoj cenové hladiny. — V USA služby v prádelnách zdražily o 11 %, v holírnách o 14 %, v kadeřnictvích o 12 %, ceny místního vodného stouply o 35 %, vstupenky do kina zdražily o 20 %, plyn a elektřina o 6 %, poplatky spojů o 2 %, opravy radiopřijímačů a televizorů se zvýšily o 25 % a nájemné o 12 %. Pracující v USA vážně ohrožuje i to, že zhruba za touž dobu se zvýšily poplatky za léčebnou péči o 31,4 % a ceny léků o 25 %. — Ve Spojeném království se zvýšily ceny chleba o 30 %, byla zrušena cenová kontrola, a proto rostou ceny mléka, masa a dalších potravin a bylo odstraněno bezplatné vydávání léků i u těch vrstev obyvatelstva, které dosud takové výhody používaly. — V Rakousku zdražilo více než 60 druhů pekařských výrobků, stouply ceny mléka a byly podstatně zvýšeny ceny uhlí. — V NSR oběd, který v létě 1950 stál 8,50 DM, stojí téměř 14 DM. Cenovými opatřeními spolkové vlády ztratila západoněmecká marka za posledních šest let více než jednu třetinu své kupní síly na vnitřním trhu.

Proto vývoj životních nákladů v hlavních kapitalistických zemích vypadá podstatně jinak nežli u nás, a protože celkové životní náklady rostou, klesá spotřeba obyvatelstva a jeho životní úroveň se snižuje:

Vývoj životních nákladů[1]

Stát	1953	1954	1955	1956	1957	1958
Rakousko[2]	100	103	105	108	112	114
NSR	100	101	102	105	106	110
Francie[3]	100	100	101	103	106	122
Spojené království	100	102	106	112	116	119
Švýcarsko	100	101	102	103	105	107

Známy jsou důsledky devalvace měn, vynucené americkým monopolním kapitálem na většině vlád západních kapitalistických zemí, na životní úroveň pracujících v těchto státech.

Naproti tomu u nás několikerým snížením maloobchodních cen v letech 1953 až 1958 se snížily např. ceny čaje o 30,8 %, zrnkové kávy o 30,1 %, hrubé mouky o 26,7 %, margarínu o 25 %, cukru o 21,4 %, mléka o 20,7 %, slaniny o 13,9 %, párků o 10,7 %, sádla syrového o 5,6 %, vepřové pečeně o 4,8 % atd., stejně jako např. u průmyslového (nepotravinářského) zboží — fotoaparátů o 65,8 procenta, vysavačů prachu o 53,8 %, mýdla o 46,3 %, šicích strojů o 37,0 %, elektrických praček o 36,9 %, pánských obleků o 32,3 %,

[1] Podle materiálů OSN.
[2] Životní náklady obyvatelstva ve Vídni.
[3] V Paříži.

košil o 27,3 %, kožených pánských polobotek o 12 % atd. U většiny spotřebních výrobků však došlo v uvedených letech ke značnému zvýšení kvality, což ovšem uvedené příklady snížení maloobchodních cen nezachycují.

Jak se projevila jednotlivá cenová opatření v celkové koupěschopnosti obyvatelstva, lze si představit z toho, že v roce 1954 uspořilo obyvatelstvo zhruba 5,6 miliardy Kčs, v roce 1955 další 2,4 miliardy Kčs, v roce 1956 další 2,1 miliardy Kčs, v roce 1957 ještě další 1,7 miliardy Kčs, v prvním čtvrtletí r. 1959 další 2,3 miliardy Kčs při celkových nákupech zboží.

Politika snižování maloobchodních cen, kterou uskutečňuje socialistický stát, se opírá o celkové zvýšení produktivity práce, což zahrnuje jak růst produktivity práce ve sféře materiální výroby (který přináší stále větší množství výrobků pro vnitřní trh i zahraniční obchod, rozšiřuje jejich sortiment, snižuje výrobní náklady a vytváří nezbytný předstih tržních fondů zboží před růstem kupních fondů obyvatelstva), tak i růst produktivity práce ve sféře oběhu zboží, tedy především v obchodních organizacích, který vede ke snižování nákladů oběhu a zrychlování obratu zboží.

Plánovitý rozvoj osobní spotřeby se opírá o řadu *ekonomických podnětů,* působících v oblasti výroby i obchodu. Ekonomické podněty jsou nezbytným nástrojem řízení socialistického národního hospodářství. Jejich význam spočívá v tom, že spojují na základě hmotné zainteresovanosti jednotlivých pracujících, jejich kolektivů a podnikových celků tento zájem se společenským zájmem na plánovitém rozvoji celého národního hospodářství. Přesto však některé z těchto stimulů mohou mít kromě kladných i negativní projevy. Nesprávné pochopení ekonomických podnětů se může projevit jak v oblasti výroby, tak i v obchodě. Jedním z nich je *nepříznivé ovlivňování skladby tržních fondů* v plánovaném podílu zboží levných a středních cenových poloh.

V čem spočívá negativní stránka jinak správných ekonomických podnětů ve sféře výroby spotřebního zboží i v jeho obratu?

Hlavní problém je spojen již s výrobou spotřebního zboží, a to jak potravinářského, tak i nepotravinářského. (Např. při výrobě sýrů zn. Romadour s obsahem 20 % sušiny je třeba více práce a delší doby, a proto jsou mzdové náklady asi o jednu pětinu vyšší, zisk činí jen čtvrtinu, daňový odvod je poloviční a velkoobchodní cena o 30 % nižší, než tomu je při výrobě sýra téže značky, avšak kvalitnějšího o 40 % sušiny, a tedy i dražšího.) Obdobné disproporce je možno sledovat u řady dalších výrobků (pánského i dámského prádla, oděvů, mýdla apod.). Je proto pochopitelné, že výrobní závody jdou cestou vyšší rentability a nižší prac-

nosti. Bude proto třeba uvažovat o jiných metodách měření produktivity práce, o novém klíči odvodu části podnikového zisku, o zvýhodnění úrovně rentability pomocí nových koeficientů, tak aby výroba levného zboží byla pro výrobní podniky přitažlivější.

Řada výrobních závodů ve svých dodávkách do obchodní sítě — platí to zvláště o středních a menších výrobních závodech — dosud neopustila praxi jednostranného krácení objednávek maloobchodních prodejen a závodů stravování. Někdy používají dodávající podniky podobné praxe i vůči podnikům velkoobchodu. I zde jde o jednu z příčin, proč je obchodní sortiment zkreslován a proč je dodáváno méně zboží nižších a nejnižších maloobchodních cen.

Jiným problémem je souběh exportních zakázek s dodávkami pro vnitřní trh. Výrobní závody často dávají přednost plnění výrobních úkolů pro zajištění fondů zahraničního obchodu. Pro výrobu levného zboží pro vnitřní trh ponechávají často jen přespočetné a často technicky méně dokonalé výrobní kapacity.

Jako jeden z ukazatelů zajištění plánu maloobchodního obratu se stanoví průměrné maloobchodní ceny. Došlo-li v době od sestavení plánu maloobchodního obratu do splnění dodávek z výroby ke změnám ve spotřebitelské poptávce a požadují-li například spotřebitelé jiné výrobky nebo levnější zboží, znamená to, že původně stanovené průměrné ceny jsou vyšší. Pracovníci obchodu pak jsou nuceni objednávat zboží vyšších cen. Jinak hrozí nesplnění plánu v hodnotových ukazatelích (tj. v předpokládaných průměrných maloobchodních cenách). Bude proto třeba, aby nové metodické pokyny vedly ke stanovení takových průměrných cen, které by vycházely z plánované skladby sortimentu a byly sladěny s koupěschopnou poptávkou obyvatelstva.

Řada nedostatků v zajišťování trhu spotřebním zbožím levných, středních a dražších cenových poloh v takovém poměru, jaký odpovídá skutečné koupěschopné poptávce spotřebitelů, může být odstraněna, budou-li již velkoobchodní články pozorněji zkoumat potřeby trhu a sledovat skutečné členění koupěschopné poptávky spotřebitelů.

Nesprávné tendence se projevují v obchodě například v tom, že pracovníci obchodních provozů ve svých objednávkách adresovaných velkoobchodu či výrobě zkracují podíl zboží, jehož maloobchodní ceny byly sníženy. Jde o snahu urychlit kvalitativní přesun v poptávce spotřebitelů na zboží vyšších cenových poloh. Jde o zájem obchodně provozních pracovníků snížit pracnost prodeje, či alespoň ponechat stupeň produktivity práce, jaký byl před snížením maloobchodních cen. Takovým snahám napomáhal způsob odměňování obchodně provozních pracovníků, kdy základem

odměny byl obrat dosažený při prodeji zboží (obratová norma). Taková snaha pramení z nepochopení ekonomického významu snížení maloobchodních cen pro růst obchodního obratu a pro změny v jeho struktuře. Zvýšená pracnost obratu, tj. skutečně větší výdej fyzické a nervové námahy prodavačů, nenastává po snížení maloobchodních cen všeobecně a v celé obchodně provozní síti. Po uspokojení špičkové vypjaté poptávky, k níž dochází v nejkratším období po snížení maloobchodních cen, projevují se známé kvalitativní změny ve struktuře spotřebitelské poptávky, které se promítají příznivě v maloobchodním obratu: roste obrat v objemu, rychleji se obrací zboží ve svém oběhu mezi výrobou a spotřebou, spotřebitelé přesouvají svůj zájem a koupěschopnou poptávku na zboží kvalitnější a dražší, žádají nové výrobky, když plně uspokojili svou poptávku po zboží, jehož ceny byly sníženy. Neznamená to ovšem, že by ustala poptávka po levnějším zboží. I zde se poptávka zvětší, vzroste obrat, pokud obchodní síť je tímto zbožím správně zásobena. Jinak se obchodní zásoby vyprodají, spotřebitel marně hledá takové zboží v obchodní síti a přenáší svou neuspokojenou koupěschopnou poptávku na jiné druhy spotřebních výrobků. Takový přesun může vést k disproporci v plnění plánu maloobchodního obratu.

Zkracování obchodního sortimentu o zlevněné výrobky není zdůvodněné a je třeba, aby národní výbory a vedení maloobchodních organizací sledovaly vývoj trhu ve svém obvodě a nepřipustily zkreslování sortimentu spotřebního zboží v maloobchodní síti včetně závodů veřejného stravování potud, že by zboží, jehož ceny byly sníženy, mizelo z objednávek maloobchodu.

Jiná situace je na trhu, jestliže snížením maloobchodních cen se sleduje i další společenský zájem — zlepšit sortiment spotřebního zboží. To může být přímo cílem snížení cen určitých spotřebních výrobků. Zvýhodňují se cenově podstatněji než jiné proto, aby byly doprodány jejich obchodní zásoby, aby se však *přestaly nabízet, a proto i vyrábět,* poněvadž jde o zboží překonané, nevyhovující apod. Nahrazuje se novými výrobky, které mají lépe uspokojit potřeby obyvatelstva. Zlepšení sortimentu spotřebního zboží je samozřejmým projevem cenové politiky socialistického státu, avšak neznamená vždy nahrazování jednoho druhu zboží jiným. Přímý zájem na vyřazení určitých výrobků z vnitřního trhu má být jasně vyjádřen při cenové tvorbě a v zajištění plánu maloobchodního obratu.

K podobně nežádoucím důsledkům na trhu vede i nesprávně pochopená snaha zvyšovat podnikovou rentabilitu ve výrobní sféře růstem velkoobchodních cen. Projevuje se zdánlivým rozšíře-

váním druhů spotřebních výrobků, často jen nepatrně zlepšených, avšak s kalkulovanou vyšší velkoobchodní cenou.

Úzký výklad hmotné zainteresovanosti a nesprávně pochopená zásada cenové politiky socialistického státu některými pracovníky vyvolávají oprávněnou kritiku spotřebitelů a v jednotlivostech znevažují péči strany a vlády o neustále lepší uspokojování hmotných a kulturních potřeb obyvatelstva.

Náš obchod uvádí v život řadu opatření, která mají odstranit nedostatky v uspokojování koupěschopné poptávky a *zabránit nesprávnému ovlivňování skladby sortimentu zboží.*

Pro jednotlivé typy prodejen byla stanovena *cenová sortimentní minima.* Ukládají, jaká minimální množství spotřebních výrobků (skupin zboží) nejnižších cenových poloh musí být na skladě v prodejně či závodu stravování příslušného typu.

Zpřísňuje se kontrola a odpovědnost za to, aby si obchodní organizace zajišťovaly tržní fondy nejen v potřebném množství, ale i v odpovídajících cenových skupinách.

Na cenové otázky se více zaměřuje i nová organizace občanské kontroly v obchodě.

Postupně se zavede zásobení maloobchodních závodů podle standardů. Standardy budou prověřovány, zbavovány nevhodných druhů spotřebních výrobků. Pomohou stabilizovat výrobní programy i plynule zásobovat vnitřní trh zbožím v požadovaných sortimentech a odpovídajících cenových polohách.

Zřizují se specializované prodejny (oddělení obchodních domů apod.) pro prodej levného kvalitního zboží.

Prověrka velkoobchodních cen zkoumá oprávněnost požadavků výroby, aby byly nově stanoveny velkoobchodní ceny některých druhů spotřebních výrobků. Prověrka sleduje, jak jsou dodržovány jakostní ukazatele ve výrobě apod.

Ceníky zboží se zbavují tříště drobných položek a značně se zjednodušují. Cenové skupiny budou širší a ceníky přehlednější.

Jestliže někteří pracovníci ve výrobě či v obchodě nesprávně reagují na cenová opatření vlády, nelze ovšem takové nepochopení zevšeobecňovat. Jde o řídké zjevy, které nemohou politiku snižování maloobchodních cen znevážit. Jsou to však nežádoucí zjevy, a je třeba proti nim důsledně bojovat. Obchodní i výrobní organizace musí více využívat i pracovních porad, závodních škol práce, kvalifikačních zkoušek a podobných nástrojů a všemožně se vynasnažit, aby neustále rostlo ekonomické vzdělání i politické uvědomění pracovníků.

Politika snižování maloobchodních cen jako součást hospodářské politiky socialistického státu má mimořádný význam pro růst

životní úrovně obyvatelstva, poněvadž rozšiřuje objem spotřeby. Obyvatelstvo může nakupovat stále větší množství spotřebních výrobků. Uskutečňují se významné kvalitativní přesuny ve spotřebě. Uvolňovaná část koupěschopnosti obyvatelstva se obrací k dalším, novým druhům spotřebních výrobků. Může zlepšovat sortiment spotřebních výrobků, překonané výrobky se nahrazují novými. Obchodní organizace mohou dále rozvíjet obrat zboží, zpevňovat a překračovat své plány obchodního obratu. Roste význam peněžních příjmů obyvatelstva, zvyšují se reálné mzdy a posiluje se kupní síla peněz. Mohou růst nejen nákupy obyvatelstva, ale mohou se zvyšovat i jeho výdaje za služby, které nejsou součástí služeb obchodu.

Další spotřební výrobky se přibližují mezi úplného uspokojení (nasycení) koupěschopné poptávky obyvatelstva.

Tak posilují cenová opatření tempo růstu hmotné i kulturní úrovně života pracujících a upevňují vztahy plánovitého rozvoje všech odvětví národního hospodářství ve správných proporcích.

Obyvatelstvo neuspokojuje své potřeby pouze nákupy na trhu. Jeho tržní výdaje jsou jen jedním zdrojem uspokojování potřeb. Kromě nákupů ve státním a družstevním obchodě, tj. v síti organizovaného trhu, nakupuje obyvatelstvo na neorganizovaném trhu, tj. především na zemědělských trzích. Pokud má naturální příjmy z pracovních jednotek — především členové JZD — může uspokojovat další část svých potřeb bezprostřední spotřebou části produkce rozdělované v naturální formě. Další své potřeby uspokojuje obyvatelstvo použitím osobních služeb. Jinou část čerpá z fondu společenské spotřeby, tj. především ze sociálního zabezpečení, národního pojištění, ve zdravotnictví, oblasti kultury, školství atd.

Růst životní úrovně obyvatelstva ukazuje v oblasti osobní spotřeby řadu významných skutečností, které vykazují určitou vývojovou pravidelnost a relativní stálost, a proto je označujeme za *tendence vývoje osobní hmotné spotřeby*. Poznat je na podkladě vědecké prognózy, odhadnout jejich vývoj, směr a intenzitu, to jsou základy úspěšného plánování v obchodě a zajišťování souladu mezi výrobou a obratem zboží.

Tendence ve vývoji osobní spotřeby vyvěrají vesměs z několika ekonomických skutečností, které charakterizují hospodářský řád.

Díky hospodářské politice socialistického státu vytvářejí se takové podmínky pro plánovitý rozvoj celého národního hospodářství, že pod jejich vlivem *koupěschopnost obyvatelstva ne-*

ustále roste, a mění se proto struktura spotřebitelské poptávky.

Také *socialistická výroba se plánovitě a prudkým tempem rozvíjí.* Její rozvoj *působí značné změny ve spotřebě výrobků.* Na trh proudí neustále nové a dokonalejší výrobky. Růst produktivity práce zvyšuje množství výrobků, snižuje jejich výrobní náklady a vytváří hlavní podmínky pro snižování velkoobchodních cen. S tímto procesem souvisí i snižování maloobchodních cen. Tak se mohou rozvíjet všechny oblasti spotřeby.

Z těchto ekonomických skutečností, typických pro vývoj socialistické společnosti, vyvěrá řada *obecných i odvozených tendencí:*

Rozšiřuje se socialistická výroba a zvyšuje se koupěschopnost obyvatelstva. Proto může *maloobchodní obrat* neustále růst. Že tomu tak je, je zřejmé z číselné řady, ukazující plynulý růst maloobchodního obratu od měnové reformy a zavedení jednotných cen.[1]

	1949	1953	1954	1955	1956	1957
ČSR[2]	41,0	57,3	67,6	74,8	81,8	89,2
České kraje	32,8	44,5	44,5	57,9	63,2	68,7
Slovensko	6,1	12,8	15,1	16,8	18,6	20,4
Index růstu	100,0	116,6	137,8	152,4	166,9	181,7

Tempo plánovaného růstu maloobchodního obratu bude i v příštích letech vyrovnané. V roce 1960 dosáhne předpokládané výše 98,5 miliardy Kčs a do roku 1965 vzroste na 133 miliardy Kčs.

Maloobchodní obrat není bezvýhradně jen obrazem realizované koupěschopné poptávky obyvatelstva na organizovaném trhu. Z praktických důvodů nelze vyloučit z maloobchodního obratu tržby, které přijímají obchodní organizace ve skutečnosti odjinud než od obyvatelstva. Proto jsou v maloobchodním obratu zahrnuty i tzv. zvyšující položky, tj. především nákupy veřejného sektoru v maloobchodní síti, maloobchodní nákupy JZD, příspěvky zaměstnavatele na závodní stravování zaměstnanců, nákupy cizích státních příslušníků v obchodní síti, tržby za ubytování a ostatní služby ve veřejném stravování. Maloobchodní obrat zvyšují i duplicity v jeho evidenci.

Úhrn maloobchodního obratu tedy zachycuje širší rozsah obratů, než které uskutečňuje obyvatelstvo ze svého kupního fondu (svými tržními výdaji).

Jinou tendencí ve vývoji spotřeby je, že koupěschopná poptáv-

[1] V roce 1953.

[2] Údaje jsou v miliardách Kčs srovnatelných cen roku 1957. Čísla podle »Statické ročenky Republiky československé«, Praha 1958.

ka se přesouvá k *průmyslovým* (nepotravinářským) výrobkům. Růst podílu tohoto zboží je charakteristickým rysem rozvoje životní úrovně proto, že rozvoj techniky prakticky nepřipouští absolutní uspokojení potřeb v průmyslovém zboží, naopak, vytváří nové a nové potřeby. Naproti tomu spotřeba potravin dříve či později dosahuje uspokojení fyziologické potřeby. Úkolem obchodu proto je dosáhnout do roku 1965 nejméně 51 % podílu průmyslových výrobků na celkovém obratu zboží. Až dosud se podíl průmyslových výrobků v celkovém maloobchodním obratu rozvíjel tak,[1] že

v letech	1953	1954	1955	1956	1957
průmyslové zboží dosahovalo celkem procent z celkového obratu[2].	36,9	40,9	41,7	43,3	45,1

Čísla sice ukazují plynulý růst spotřeby průmyslových výrobků, avšak nevyjadřují obtíže, s nimiž zápasil vnitřní obchod při tvorbě tržních fondů tohoto zboží. Koupěschopná poptávka obyvatelstva zůstávala v řadě druhů neuspokojena. Na trhu nebyl dostatek strojírenských výrobků, osobních dopravních prostředků, stavebnin apod., avšak někdy i drobného průmyslového spotřebního zboží.

Organizace vnitřního obchodu sledují vývoj koupěschopné poptávky obyvatelstva po průmyslových výrobcích i její vnitřní tendence proto, aby mohly připravit takovou skladbu tržních fondů, aby do roku 1965 bylo možno zvýšit například prodej potřeb pro domácnost o tři čtvrtiny, prodej kulturních potřeb na dvojnásobek, prodej osobních dopravních prostředků a sportovních potřeb trojnásobně, prodej stavebnin na dvaapůlnásobek atd.

Za další tendenci ve vývoji osobní hmotné spotřeby lze označit to, že uvnitř souhrnné třídy potravin roste podíl výrobků *živočišného původu* a klesá podíl rostlinných výrobků. Tato tendence má však několikeré ohraničení. Přestože osobní spotřeba hlavních potravin byla v roce 1956 vyšší o 32 % proti roku 1936, nebyla poptávka po potravinách živočišného původu v plném sortimentu a všech cenových polohách v některých obdobích plně kryta. Také subjektivní činitel v poptávce zde hraje značnou roli. Obyvatelstvo jen pozvolna opouští tradiční, konzervativní životní styl. Způsob jeho výživy není vždy v souladu s biologicky zdůvodněnými poža-

[1] Číselné údaje podle »Statistické ročenky Republiky československé«, Praha 1958.

[2] Vyjádřeno v procentech srovnatelných cen roku 1957.

davky na zdravý růst generací. (Značně vysokou a nežádoucí spotřebu uhlovodanů působí poměrně velký podíl cukru a pšeničné mouky ve stravě. Naproti tomu je nízká spotřeba látek bohatých na vitamíny, zejména zeleniny, ovoce apod.)

Od skončení vázaného trhu (v roce 1953) do konce roku 1957 se zvýšila spotřeba masa a masných výrobků o 36,2 %, ryb a rybích výrobků o 73 %, másla o 15,3 %, sýrů o 97,7 %, zeleniny a ovoce o 14,5 %, cukru a cukrovinek o 19,1 % apod.

Vývoj spotřeby kaloricky hodnotných potravin je patrný ze srovnání s úrovní spotřeby potravin v předmnichovské republice v průměru na jednoho spotřebitele:[1]

Druh potravin	Evidovaný rok 1936	1946	1949	1953	1955	1957	Měrná jednotka
maso (celkem)	32,9	28,4	32,2	40,1	46,4	51,0	kg
sádlo vepřové	6,1	2,9	3,8	6,2	7,0	6,4	kg
tuky a rostl. oleje	6,3	5,8	4,8	6,3	6,9	7,5	kg
mléko a mléčné výrobky	194,1	154,0	184,4	186,3	199,8	191,2	kg
máslo	4,8	2,5	4,6	4,2	5,1	5,6	kg
vejce	137,0	95,0	139,0	185,0	164,0	174,0	ks
obiloviny (celkem)	171,0	167,5	167,1	197,1	198,3	193,9	kg
cukr	23,8	22,7	26,2	38,3	33,7	33,5	kg
pivo	51,7	63,4	78,2	84,7	78,4	92,5	1
víno	4,2	5,0	4,6	3,6	4,8	6,3	1

Aby se mohlo dále rozvíjet zdraví našich občanů, doznají do roku 1965 podstatných změn i tržní fondy potravin. Spotřeba masa a masných výrobků se zvýší o více než třetinu, drůbeže, ryb a výrobků z nich trojnásobně, mléka a mléčných výrobků zhruba dvojnásobně apod. Obchod svou nabídkou potravin podpoří společenský zájem na kaloricky nejvýhodnějším složení denní stravy.[2]

Jako další tendenci, která se projevuje ve vývoji spotřeby našeho obyvatelstva, je možno uvést skutečnost, že uvnitř souhrnné třídy průmyslového zboží se zvyšuje podíl výrobků *investičního charakteru a dlouhodobé spotřeby*.

Od měnové reformy do konce roku 1957 se zvýšil obrat průmyslového zboží téměř o 41 %. Koupěschopnou poptávku obyvatelstva po výrobcích investičního charakteru a dlouhodobé spotřeby nebylo možno vždy a plně uspokojit. Řada výrobních závodů jen pozvolna přizpůsobovala své výrobní programy potřebám vnitřního trhu. Mnoho výrobních kapacit bylo vázáno exportními do-

[1] Čísla podle »Statistické ročenky Republiky československé«, Praha 1958.

[2] (Průměrná denní spotřeba bílkovin živočišného původu nemá klesnout pod 47 gramů, denní dávka vitamínu C pod 77 miligramů apod.)

dávkami a některé podniky své dodavatelské plány vnitřnímu obchodu nesplnily. Zvláště strojírenství zůstalo hodně dlužno v dodávkách průmyslových výrobků na vnitřní trh a v rozšiřování sortimentu svých výrobků. Proto do roku 1965 se musí dodávky strojírenských výrobků do obchodní sítě zvýšit o 124 %. Přesuny koupěschopné poptávky po zboží dlouhodobé spotřeby překročí v příštích letech tempo celkového rozvoje obratu nepotravinářského zboží. Obchodní organizace se proto musí na takové přesuny připravit.

Značný význam pro rozvoj spotřeby mnoha průmyslových výrobků bude mít i iniciativa ve stavebnictví. Všeobecný rozvoj národního bytového fondu a jeho rozšíření o milión dvě stě tisíc bytů do roku 1970 zvýší nároky obyvatelstva na dodávku nábytku a bytových doplňků i stavebnin. Porostou požadavky na rozvíjení obratu potřeb pro domácnost, bytového textilu atd. Krátkodobé úvěry na nákup některých druhů zboží dlouhodobé spotřeby se projevují zvýšením poptávky po chladničkách, pračkách, televizorech, radiopřijímačích apod.[1] Podle anketového šetření SÚS asi 11 % všech domácností spoří na nákup praček, 9 % na nákup chladniček, 7 % na televizory, 9 % na vysavače prachu, 18 % na nábytek, 15 % na koberce, 13 % na osobní dopravní prostředky, 4 % na rodinné domky atd. I na tato účelová střádání musí obchodní organizace brát zřetel, aby byly schopny uspokojit tuto příští připravovanou koupěschopnou poptávku.

Právě tak musí např. obchod počítat s tím, že do roku 1960 bude dobudována úplná síť televizních vysílačů na celém území naší republiky. Již dnes počet televizních koncesí překročil 374 tisíc. Výroba v roce 1958 dodala asi 130 tisíc televizních přijímačů, v letošním roce[2] jich dodá na 190 tisíc a do roku 1960 musí zvýšit své dodávky na 240 tisíc televizních přijímačů ročně. Domácí výrobu a její sortiment vhodně doplní dovoz přijímačů cizích značek.

O přesunech koupěschopné poptávky na spotřební výrobky dlouhodobé spotřeby svědčí i to, že jejich spotřeba se v roce 1957 ve srovnání s rokem 1954 (100) zvýšila např. u televizních přijímačů na 943, u domácích chladniček na 548, u elektrických praček pro domácnost na 220 apod.

[1] Od 20. listopadu 1958, kdy byly zavedeny půjčky pracujícím na nákup vybraných druhů spotřebního zboží, do konce roku 1958 nakoupili pracující téměř 18 tisíc kusů různých průmyslových výrobků v úhrnné hodnotě 52 miliónů korun. Jen televizorů bylo v této akci nakoupeno téměř 11 000. (Zpráva SÚS.)

[2] Tj. v roce 1959.

Neustále roste poptávka po osobních dopravních prostředcích a speciálně po osobních automobilech. Nebude moci být ani ve třetím pětiletém plánu rozvoje národního hospodářství ČSR plně uspokojena. Jde o komplexní problém, který přesahuje rámec osobní spotřeby. Dotýká se nejen růstu výroby osobních aut a jejich dovozu, ale předpokládá vyřešení náročného úkolu v dopravní síti, stavu silnic, nadjezdů a podjezdů, autostrád, garáží, autodílen a údržbářských provozů a mnohé jiné.

Jinou tendenci ve vývoji osobní hmotné spotřeby lze charakterizovat jako růst nároků na *kvalitu,* vybavení, pestrost vzorů a povrchovou úpravu spotřebních výrobků.

Luxusní zboží je dosud tradičním pojmem kapitalistické společnosti. Za socialismu mnohé jeho skupiny a druhy se přesouvají mezi spotřební zboží a pracující je požadují ve stále větší míře. I tuto skutečnost známe z vývoje našeho vnitřního trhu.

Obě uvedené tendence spolu těsně souvisí. Koupěschopná poptávka obyvatelstva se postupně zaměřuje ke zboží jakostnějšímu a dražšímu. Ve spotřebě dosahují stále významnějšího podílu spotřební výrobky zbytnější. Ve spotřebě obyvatelstva socialistických zemí se objevují spotřební výrobky, které pracující v kapitalistických zemích musí považovat za absolutně zbytné. Roste poptávka po výrobcích modelových, z malých výrobních sérií a po zboží exkluzívním. Tyto tendence se projevují jak u jednotlivých zastupitelných výrobků, tak i u souborných tříd zboží. Průchod těchto tendencí ve vývoji osobní spotřeby je někdy tak prudký, že zvyšuje nedostatkovost určitých druhů zboží. O obou tendencích svědčí např. index spotřeby některých druhů spotřebních výrobků za léta 1954 až 1957, a to takových výrobků, které pracující v řadě kapitalistických zemí musí považovat za luxusní.

Tak například prodej motocyklů se zvýšil proti roku 1954 (100) do roku 1957 na 274, hodinek na 234, čokolády a čokoládových výrobků na 479, zrnkové kávy na 172, čaje na 143, vína na 137 apod.[1]

Obě uvedené tendence ve vývoji osobní spotřeby mají různě silný projev v jednotlivých důchodových skupinách. Často jsou tlumeny fondovou situací na trhu. Ukazují však na vysoký životní standard československého pracujícího lidu.

Jako další stálou skutečnost, charakteristickou pro vývoj spotřeby našeho obyvatelstva, je možné uvést to, že se *zkracuje doba skutečného užívání* průmyslových spotřebních výrobků. Tato sku-

[1] Čísla podle statistiky MVO.

tečnost je ve zdánlivém rozporu s tím, že rozvojem techniky a zdokonalováním technologie výroby se neustále prodlužuje teoretická použitelnost těchto výrobků. Jde o důležitý jev ve vývoji spotřeby, který působí obtíže v plánování nároků obchodu vůči výrobě, a to zvláště u výrobků dlouhodobé spotřeby. Dokazuje, že i u spotřebních výrobků existuje *morální opotřebení,* které obvykle je mnohem rychlejší než opotřebení skutečné. Spočívá v tom, že rozmach výroby předmětů hromadné spotřeby přivádí na trh nové a nové výrobky, a tak rozvíjí i mění osobní spotřebu. Dokonalejší výrobky nahrazují méně dokonalé. Nové výrobky mají často pro spotřebitele výhodnější cenu, jsou levnější v provozní energii nebo jinak pro spotřebitele přitažlivější. Mnoho spotřebních výrobků mění svou úlohu i vliv na různé stránky konečné spotřeby. Morální opotřebení spotřebních výrobků souvisí i s tím, že jednotlivé jejich druhy opouštějí ve spotřebě svou původní funkci uspokojovat některé nezbytné, základní potřeby (např. výrobky odívání přecházejí od své úlohy jen chránit organismus před přírodními vlivy, nábytek a bytové doplňky nejsou jen prostředkem jednoduchého bydlení) a stávají se stále více součástí společenského postavení pracujících a projevují jejich kulturní a společenský vývoj. Proto se nároky na spotřební zboží mění podle individuálních hledisek, podléhají rychlému vývoji, obrážejí dosažený stupeň výrobních sil společnosti a růst jejich potřeb, jsou srovnávány ve světovém měřítku, podléhají módě atd. Proto např. uspokojení potřeby radiopřijímačů v domácnostech není možno považovat za dokonalé, přestože podle statistických údajů připadá jeden radiopřijímač na 1,5 rodiny. Výroba dodává značně dokonalé přístroje, je třeba však počítat v průběhu příštích let s rozšířením spotřeby do každé rodiny a jejich značnou obměnou.

S celkovým vývojem osobní hmotné spotřeby obyvatelstva souvisí dále i to, že *klesá význam naturální spotřeby* vesnických producentů a roste jejich podíl na realizovaném maloobchodním obratu. Za socialismu mnohem rychleji rostou peněžní příjmy zemědělského obyvatelstva, než mohou růst jeho naturální výtěžky. Specializace zemědělské produkce zužuje spotřební sortiment a zvyšuje produktivitu práce v zemědělství. Proto mohou růst peněžní příjmy pracujících v zemědělství. Růst tržní produkce JZD umožňuje, aby peněžní a naturální odměny z pracovních jednotek zatlačovaly význam výtěžků záhumenkových hospodářství. Rostoucí význam příjmů členů JZD umožňuje, aby se rychle zvyšovaly nároky členů JZD na obrat zboží v síti organizovaného ob-

chodu. Ukazuje to rozbor některých položek potravin v maloobchodním obratu v síti Ústředního svazu spotřebních družstev.[1]

Zboží	Rok sledovaného prodeje 1954	1955	1956	1957	Jednotka množství
maso	32,9	32,2	45,6	50,2	1 000 tun
masné výrobky	26,2	27,2	31,4	36,5	1 000 tun
máslo	12,6	12,0	14,2	16,1	1 000 tun
pšeničná mouka	196,2	200,0	201,7	187,6	1 000 tun
vejce	63,9	54,7	56,4	65,5	100 000 ks
mléko	193,7	202,4	205,1	217,5	10 000 hl

Ve spotřebě průmyslových výrobků, které nakupuje zemědělské obyvatelstvo, je třeba brát v úvahu, že k nákupům dochází převážně v síti městského obchodu (MVO) a pouze v některých druzích zboží v síti vesnického obchodu (ÚSSD).

Další skutečností, která je tendencí ve vývoji hmotné spotřeby, je to, že podíl *veřejného stravování* na maloobchodním obratu potravin se rozvíjí rychleji, než roste celkový maloobchodní obrat potravinářského zboží.

Průměrně vydává každý náš občan asi čtvrtinu svých celkových tržních výdajů v závodech veřejného stravování. V těchto závodech se denně vyrábí na 2 milióny porcí hlavních jídel. Výhod závodního stravování využívá více než 1 milión pracujících. Závodní stravování se bude diferencovat podle nároků na práci zaměstnanců v různých odvětvích našeho národního hospodářství, vždy však tak, aby byla kryta nejméně jedna třetina potřeby stravy poskytnutím kaloricky hodnotných a chutných jídel. Další rozvoj maloobchodního obratu v závodech veřejného stravování má být zajištěn mechanizací a soustřeďováním výroby (kdy bude třeba opustit malovýrobní, řemeslný způsob a vybudovat postupně vysoce výkonnou výrobu kvalitních jídel), nabídkou a rozvojem výroby kuchyňských polotovarů, rozšiřováním sortimentu teplé a studené kuchyně, nealkoholických nápojů a cukrářských výrobků. Také zavádění nových forem prodeje, především samoobsluhy, usnadní, aby tendence rychlejšího růstu podílu na maloobchodním obratu závodů stravování měla správný průchod. Jídelna se samoobsluhou se má stát v krátké budoucnosti nejrozšířenějším typem závodů veřejného stravování.

Není třeba zdůrazňovat, jaký význam má tendence rozvoje obratu veřejného stravování pro uplatnění žen v produktivní práci ve všech odvětvích našeho národního hospodářství.

Další tendencí, kterou lze sledovat na skutečnostech z rozborů

[1] Ze statistických údajů ÚSSD.

spotřeby, je to, že se *vyrovnávají územní rozdíly* v koupěschopné poptávce obyvatelstva. Mizí tradiční rozdíly ve způsobu života, a tím i ve spotřebě vesnického a městského obyvatelstva. Socialistický rozvoj výrobních sil ruší dědictví kapitalismu, který v předmnichovském Československu prohluboval propast mezi chudými oblastmi země a místy s nakupenou koupěschopností. V kdysi nejchudších krajích buržoazního Československa rostou dnes průmyslové závody a rozvíjí se socialistické zemědělství. Proto se může rozšiřovat i osobní spotřeba a spolu s ní růst maloobchodní obrat.

Tendence vývoje osobní spotřeby bylo by možné doplnit porovnáním s tendencemi spotřeby v kapitalistických zemích. Ukázalo by se, že přes určitý vývoj kapitalistické společnosti vykazují tendence ve vývoji spotřeby širokých mas pracujících nepravidelné řady výkyvů, což souvisí s tím, že životní úroveň pracujících za kapitalismu se zhoršuje.

Tendence ve vývoji spotřeby pracujících za kapitalismu jsou tendencemi ovlivňovanými cyklicky přerušovaným sestupem životního standardu.

Tendence vývoje spotřeby pracujících za socialismu jsou projevem vysoké životní úrovně a jejího plynulého růstu.

»Budeme nadále pokračovat ve zvyšování životní úrovně, abychom našemu lidu zabezpečili stále bohatší a šťastnější život. Naše úsilí v příštích letech zaměříme především na tyto úkoly:

1. aby při dalším celkovém růstu osobní spotřeby všeho obyvatelstva rostla rychleji osobní spotřeba rodin s nižšími příjmy na hlavu, především rodin s více dětmi;
2. aby byl do roku 1970 v podstatě vyřešen bytový problém;
3. aby byly v nejkratší době všestranně rozšířeny a zkvalitněny služby placené obyvatelstvem.

Pro zvyšování osobní spotřeby obyvatel bude i nadále rozhodujícím činitelem zvyšování reálných důchodů na základě růstu nominálních příjmů a snižování maloobchodních cen.

Při snižování cen bude třeba se zaměřit na ceny nejběžnějších druhů potravin a těch dalších druhů zboží široké spotřeby, které tvoří největší položky v rozpočtu dělnických rodin s nižšími příjmy na hlavu.«[1]

Žádná kapitalistická země není schopna rozvíjet obrat zboží takovým tempem, rovnoměrně a plynule jako země, jejíž lid navždy skoncoval s kapitalismem.

[1] Z referátu prvního tajemníka ÚV KSČ soudruha Antonína Novotného na XI. sjezdu KSČ. *Nová mysl*, zvláštní číslo, červen 1958, str. 39.

III

MATERIÁLNĚ TECHNICKÉ ZABEZPEČENÍ OBRATU ZBOŽÍ

Obchodní organizace disponují značnými prostředky. Používají jich k plnění své základní funkce.

Pro správný vývoj obratu zboží má značný význam *materiálně technická základna obchodu.* Tvoří ji všechny prostředky, jimiž obchodní organizace uskutečňují svůj podíl na oběhu zboží: obchodní budovy, sklady, místnosti, zařízení, stroje a nástroje, veškerý obchodní inventář, dopravní prostředky obchodu apod. Jejich jádrem jsou *základní prostředky obchodu.*

Obchodní organizace doplňují své základní prostředky dalšími součástmi materiálně technické základy obchodu. Získávají je *nájmem* např. od výrobních podniků, rozpočtových organizací, podniků místního hospodářství apod. Nájmem získávají obchodní organizace většinu svých obchodně provozních místností — prodejen, závodů veřejného stravování, výroben apod.

Jiné prostředky slouží obchodním operacím, aniž jsou součástí základních prostředků obchodu anebo aniž je obchodní organizace pronajímají. Takové cizí prostředky jsou obvykle součástí základních prostředků neobchodních organizací, avšak slouží výlučně oběhu zboží — např. dopravní prostředky masného průmyslu, jiných podniků potravinářského průmyslu, pivovarů, sodovkáren, pekáren, cukráren apod.

Charakteristickou vlastností základních prostředků je, že slouží obvykle svému účelu po dlouhou dobu, postupně se opotřebovávají a přenášejí svou hodnotu. Proto je třeba odpisy připravovat prostředky pro jejich nahrazení.

Do materiálně technické základny vnitřního obchodu je možno řadit i *drobné a krátkodobé předměty,* poněvadž i ony slouží hlavnímu úkolu obchodního provozu a jsou jeho materiální složkou. Většinou mají podobný charakter jako základní prostředky obchodu, opotřebovávají se a liší se od nich svou nízkou hodnotou. Jejich zařazení do materiálně technické základny vnitřního obchodu má praktický význam především u závodů veřejného stravování, kde tyto předměty jsou důležitou provozní složkou.

Materiálně technickou základnu obchodu tedy tvoří jeho zá-

kladní prostředky, spolu s nimi drobné a krátkodobé předměty a pojmově i prostor, v němž se obchod odehrává.

Množství živé práce, vynakládané ve sféře oběhu zboží, je do značné míry ovlivněno stavem, úrovní a využitím materiálně technické základny obchodu. Odtud její společenský a ekonomický význam.

Tato základna slouží nejen realizaci zboží, ale je jí využíváno i ve výrobních procesech, pokud se jimi obchodní organizace zabývají (výrobny lahůdek, pražírny kávy, pekárny spotřebních družstev, cukrářská výroba, kuchyně závodů veřejného stravování, opravářské, údržbářské a aranžérské dílny obchodu atd.).

Všeobecnými požadavky na materiálně technickou základnu obchodu je, aby měla vysokou technickou úroveň, bylo jí maximálně využito a aby perspektivní zaměření jejího rozvoje a její kvalitativní přestavby bylo v souladu s tempem rozvoje odvětví materiální výroby.

Nejvýraznější součástí materiálně technické základny obchodu je její *obchodně provozní síť.* Tvoří ji maloobchodní síť prodejen a závodů veřejného stravování a velkoobchodní skladištní síť.

Maloobchodní síť prodejen se člení jednak *podle systémů,* které za její provoz odpovídají (prodejny v systému ministerstva vnitřního obchodu, prodejny v systému Ústředního svazu spotřebních družstev, prodejny v systému Ústředního svazu výrobních družstev, prodejny místního hospodářství apod.), jednak podle *specializace,* určované nejčastěji druhy a skupinami zboží, které prodejny prodávají (maso a masné výrobky, textil, oděvní zboží, obuv, drogistické zboží, fotopřístroje apod.).

Nejčastější formou specializace obchodní sítě je specializace podle zboží. Prodejny jsou rozčleněny podle toho, jaké druhy či sortimentní skupiny zboží prodávají:

Základní prodejny prodávají jeden soubor zboží (např. konfekci, obuv, prádlo, potraviny). Protože prodávají pouze jeden soubor zboží, jsou prodejnami specializovanými.

Specializované prodejny prodávají sortimentní vymezené skupiny zboží. *Úzce specializované* pak jedinou podskupinu zboží (technická literatura, školní potřeby, mléčné lahůdky, masové polotovary, kojenecké zboží apod.).

Kombinované prodejny mají sortiment zboží přizpůsoben soubornosti poptávky. Tvoří jej sloučením několika skupin či podskupin zboží (sloučením skupin — např. obuv a kožená galanterie, konfekce a prádlo. Sloučením podskupin zboží — např. dámská konfekce a dámské prádlo, dámské prádlo a módní doplňky, dětská konfekce a dětská obuv).

Smíšené prodejny prodávají různé druhy zboží. Jejich nevýhodou je malý výběr u jednotlivých spotřebních výrobků, s malým rozsahem v barvách, provedení, kvalitě a velikostech. Jsou obvyklé na venkově, kde zásobují obyvatelstvo většinou spotřebních výrobků každodenní, časté i občasné základní potřeby. Smíšené prodejny mají ve svém sortimentu potravinářské i průmyslové zboží.

Specializace jako zásada organizace obchodní sítě má velký ekonomický význam. Umožňuje lepší výběr v jednotlivých druzích a skupinách zboží. Předpokládá speciálněji připravené obchodní kádry a odbornou nabídku, předvedení i péči o zboží. Na druhé straně však může vést k roztříštěnosti nabídky a prodlužovat cesty spotřebitelů za zbožím. V městské obchodní síti *obchodní domy* jsou příkladem maloobchodu, jak je možno zachovat pro spotřebitele hlavní výhodu, tj. soustředění nákupů nejrůznějších druhů zboží a přitom ponechat specializaci jednotlivých obchodních pracovišť, oddělení, pater apod. v témž obchodním domě.

Nová organizace maloobchodní sítě musí splnit základní požadavky, které se dnes obecně prosazují na našem vnitřním trhu. Jsou projevem základních tendencí ve vývoji koupěschopné poptávky obyvatelstva.

Nabídku zboží je třeba co nejvíce soustředit a dosáhnout všude, kde je to možné, *univerzálnosti obchodní nabídky.* Jde o nejhospodárnější princip uspokojování potřeb obyvatelstva. Prodej specializovaných druhů zboží je třeba *spojovat s poskytováním služeb* spojených s užíváním tohoto zboží (např. montáž televizních antén, zapojování rádií a elektrospotřebičů, přizpůsobování spotřebních výrobků požadavkům spotřebitelů apod.).

Brzdou v uskutečňování obou zmíněných principů v nabídce a prodeji zboží je dosud neuspokojivý stav obchodně provozní sítě našeho obchodu. V síti převládají malé jednotky, které jsou brzdou růstu produktivity práce a znemožňují nové formy nabídky a prodeje zboží.

Průměrný počet zaměstnanců na jednu prodejnu byl v roce 1953: 2,62, v roce 1955: 2,70 a v roce 1957 se přiblížil 3 zaměstnancům.

Více než 50 % prodejen mělo (v roce 1954) pouze jednoho zaměstnance, asi 20 % prodejen dva, asi 10 % tři a asi 4 % prodejen šest a více zaměstnanců.

Základní kvalitativní změny v maloobchodní síti vyžadují takovou její přestavbu, aby průměrný obrat na jednu prodejnu nebyl nižší než 3 milióny ročně. Tomu dopomůže snížení počtu obchodních jednotek a zvýšení kapacity zbývajícího počtu především za-

vedením nových forem prodejů pomocí samoobsluh, volného výběru, prodeje automaty a doplňkového prodeje ve specializovaných obchodních jednotkách.

Vývoj maloobchodní sítě vykazuje tedy *pokles počtu jednotek za neustálého růstu maloobchodního obratu:* V roce 1950 měla obchodní síť zhruba 106 000 jednotek. Dosahovaly na 41 miliard korun obratu. Do roku 1958 se počet obchodních jednotek snížil na 78 000, avšak jejich obrat překročil 90 miliard Kčs.

Řadu z požadavků a potřeb obyvatelstva v nové organizaci maloobchodní sítě mohou splnit *nákupní střediska.* Vznikala v západních státech. Hlavním důvodem, proč byla a jsou zakládána, je pozemková renta, která vyhání do obrovské výše ceny pozemků v centrech velkých měst a žene i nájemné do výše. Obyvatelé se postupně usazují v předměstských čtvrtích. Za obyvatelstvem jde i obchodní síť. Nákupní střediska řeší i problém parkování dopravních osobních prostředků po dobu nákupů. V přízemních nebo jednoposchoďových obchodních budovách nákupních středisek se sdružují specializované prodejny. Kombinuje se obvykle různý způsob nabídky téhož zboží — prodej »přes pult« s odbornou obsluhou prodavačů, volný výběr, samoobsluha apod. Nákup nesmí být rušen uličním provozem velkoměsta. Nákupní střediska jsou ve skutečnosti specializovaným obchodním centrem. Leží mimo hlavní dopravní tepny. Síť prodejen je doplněna jen zařízeními služeb — kadeřnictví, holičství, rychložehlírny, opravny spotřebního zboží apod. a restauračními a pod. závody. Některá střediska mají své kulturní podniky — kina, televizní sítě apod., zařízení vesměs jen ke krátkodobému oddechu nakupujících. Řada společností obchodních domů opouští svá sídla uvnitř měst, ponechává v obchodním provozu jen několik místností bývalého obchodního domu a přenáší své obchodní působení do nákupních středisek.

Jde o nový obchodně organizační princip. Jeho účelnost pro obchod v socialistické ekonomice je třeba dobře uvážit.

Proto náš vnitřní obchod chápe novou organizaci nabídky a prodeje podstatně jinak, i když užívá podobně pojmu nákupní střediska. Samozřejmě, že důvod jejich zřizování je zcela jiný než v kapitalistických zemích. Nová organizace obchodní sítě vychází ze skutečnosti, že dnešní struktura maloobchodní sítě neodpovídá budoucím úkolům v rozvíjení obratu zboží při neustálém růstu kulturní úrovně obchodních služeb.

Naše nákupní střediska vznikají nově seskupením souboru prodejen potravinářského a průmyslového zboží. Prodejny jsou soustředěny podle určitého stupně specializace s přihlédnutím k sortimentu prodávaného zboží. Střediska vznikají buď na určitém

prostoru, nebo v jedné budově. Zboží se prodává kombinací dosavadních způsobů prodeje — především samoobsluhou, volným výběrem, pomocí automatů, roznáškovým prodejem i prodejem přes pult. Podle hustoty osídlení, spádovosti poptávky a perspektivního rozvoje místa budují se *nákupní střediska okrsková, obvodová a centrální.* Okrskové středisko je základní formou organizace obchodní nabídky. Jeho jádrem je velká potravinářská prodejna se samoobsluhou a nejběžnějším sortimentem průmyslového (nepotravinářského) zboží. U vyšších stupňů nákupních středisek (obvodových) bude obchodní nabídka doplňována ve specializované a úzce specializované síti obchodních jednotek, prodávajících převážně formou volného výběru. V místech nad 40 tisíc obyvatel budou jádrem (centrálního) nákupního střediska obchodní domy.

Nová organizace maloobchodní sítě předpokládá, že při nové výstavbě budou stavěny samostatné *jednoúčelové obchodní provozovny,* tedy většinou mimo obytné budovy. Tak výstavbou vlastních obchodních objektů se usnadní lepší uspokojování potřeb spotřebitelů. Získají možnost pohodlného, rychlého a komplexního nákupu v nákupním středisku. Také na náklady oběhu a růst produktivity práce bude mít nová organizace obchodně provozní sítě příznivý vliv.

V rozvíjení kvalitativních znaků obchodní sítě zvláštní úloha připadá *novým formám nabídky a prodeje* spotřebního zboží: samoobsluze, volnému výběru, prodeji pomocí automatů s doplněním nabídky a prodeje ve specializovaných a úzce specializovaných obchodních jednotkách s vysoce odbornou nabídkou zboží a řadou speciálních služeb.

Prodej potravin ze tří čtvrtin celkového obratu může být realizován samoobsluhou. Přestože se předpokládá plynulý růst maloobchodního obratu, jsou kapacity prodejen, kde bude zřízena samoobsluha takové, že nahradí 50 % dnešních prodejen potravinářského zboží. Zbývající čtvrtina obratu potravin bude realizována v úzce specializovaných prodejnách — mléčných lahůdek, ryb, drůbeže, zeleniny, ovoce, cukrářských výrobků apod. Na každou prodejnu se samoobsluhou je možno plánovat průměrný roční obrat 7 až 8 miliónů Kčs.

Také řada průmyslových výrobků může být nabízena a prodávána samoobsluhou. Předpokládá se, že asi 60 % drogistického sortimentu bude realizováno v prodejnách (odděleních) se samoobsluhou.

V potravinářských prodejnách je možno samoobsluhou zvýšit produktivitu práce průměrně o 50 % a v prodejnách drogistického zboží o 30 %.

Jinak u většiny průmyslových výrobků nejběžnější formou nabídky a prodeje bude volný výběr. Při tomto způsobu nabídky zboží se spotřebitel bezprostředně seznamuje se zbožím, případně s jeho vzorky. Má možnost požadovat radu a pomoc prodavače. Nákup uzavírá tím, že požaduje zboží, které si dříve sám vybral.

Samoobsluha je nová forma nabídky a prodeje zboží s vysokou efektivností. Jako obchodní forma nabídky vznikla v kapitalistických zemích, a to již značně dávno před druhou světovou válkou. Není náhodou, že vznikla v době, kdy cyklická krize rozvracela hospodářství kapitalistických zemí. Jedny z prvních prodejen se samoobsluhou vznikaly v letech 1929—1932 v USA. (První pokus byl učiněn již v roce 1912 v Kalifornii.) Byly tedy novým a účinným prostředkem konkurenčního boje. Porážely konkurenta tím, že snižovaly obchodní režii právě v nejpodstatnější její složce — ve mzdách obchodně provozních zaměstnanců.

Naděje, které v samoobsluhu kladl kapitalistický konkurenční boj, byly tak silné, že v počátcích samoobsluhy byla spatřována »revoluce v obchodě« a »konec tradičních obchodních praktik«.

Takové cíle, pro něž kapitalistický obchod sáhl k samoobsluze, jsou ovšem obchodu za socialismu cizí. Obchodní organizace v zemích, které definitivně překročily stadium kapitalismu, přistupují k samoobsluhám tehdy, když se pro tuto novou formu nabídky a prodeje vytvořily vhodné podmínky. Vzrůstající zaměstnanost žen nutí obchodní organizace, aby pracujícím ženám na minimum zkracovaly čas nezbytný k nákupům zboží. A samoobsluha je jedním z nejúspěšnějších pomocníků obchodu při zkracování doby, nutné ke komplexnímu nákupu. Vyžaduje určitého stupně vyspělé organizace celé obchodní sítě. Dobře organizovaný prodej samoobsluhou má řadu výhod jak pro spotřebitele, tak pro obchodní organizace.

Pro spotřebitele znamená nejen zkrácení doby nákupů, ale i výhody volného výběru zboží podle vlastní úvahy, bezprostřední a nerušené seznámení se s vystaveným zbožím, názornou připomínku, event. dalších nákupů (tzv. impulzivních nákupů), zvýšení hygieny prodejů, poctivější nabídku a hospodaření se zbožím, jistotu o správnosti ceny. Zboží obvykle přichází do prodeje v samoobsluhách již ve spotřebitelských dávkách. Klidný průběh realizace, bez zbytečného čekání, bez rušivých vlivů na rozhodování spotřebitele v přeplněných prodejnách, frontách před pultem apod., je nesporná výhoda pro pracující spotřebitele.

Samoobsluha je významným pomocníkem obchodních organizací v rozvíjení obratu zboží. Zvyšuje prodejní kapacitu každého čtverečního metru obchodně provozní plochy na pětinásobek až osmi-

násobek a v některých případech až na patnáctinásobek. Produktivita práce jednoho zaměstnance, měřena dosaženým obratem, může vzrůstat v samoobsluze až o 100 %. Čas potřebný k nákupu se zkracuje v průměru na 4 minuty, zatímco průměrný nákup v dobře organizovaných prodejnách s tradiční formou nabídky a prodeje si vyžaduje 15—16 minut.

Samoobsluha proto tak podstatně zvyšuje produktivitu práce v obchodních provozech, že převážnou část úkonů, které musí v tradičních formách prodejů uskutečňovat prodavač — jako nabídku zboží, předvedení, vysvětlení jeho vlastností, výměnu za jiný druh, doplnění nabídky o další druhy zboží, výběr a předání zboží k zúčtování — přijímá v samoobsluze sám kupující. Prodavači odpadají i časové ztráty, především »čekání na spotřebitele«. Mnoho záleží ovšem na vnitřní organizaci prodejny a na rychlosti, s jakou prodej v samoobsluze může být ukončen — tedy převzetí, zúčtování a výdej zboží.

Tak prudký růst produktivity práce je dán tím, že mizí brzda tradičního prodeje, totiž individuální styk jednoho prodavače vždy současně jen s jedním kupujícím. Další kupující může být obsloužen teprve tehdy, když prodavač ukončil obsluhu předcházejícího spotřebitele. Přeměnou prodejny a prodeje »přes pult« v samoobsluhu mizí taková brzda prodejů. Jak ukazuje skutečnost, úzkým profilem mohou být většinou jen podmínky zúčtovací, zabalení a výdej zboží.

Rozšiřování prodejů se samoobsluhou a volným výběrem přináší nové podmínky do celé obchodně provozní sítě. Je nezbytné znovu provést ekonomický rozbor sítě celé obchodní oblasti, v níž obchodní podnik působí. S veškerou pravděpodobností bude nezbytné rozhodnout o uzavření několika menších prodejen s týmž sortimentem, který má být nabízen a prodáván v samoobsluze. Jde o častý problém, při jehož řešení se někdy různí stanoviska orgánů lidové moci od názoru obchodní organizace. Neznalost samoobsluhy v masách spotřebitelů vede k obavám, že uzavření prodejen bude znamenat snížení obchodních služeb, poskytovaných dosud spotřebitelům. Kompromisní řešení, tj. ponechání některých prodejen proti zdůvodněnému návrhu obchodní organizace v chodu a otevření samoobsluhy vede k tomu, že plnění plánu obchodního obratu prodejen v dosavadním rozmístění se ztíží, obvykle klesne pod 100 % plánu a teoretická kapacita nové samoobsluhy zůstává nevytížena.

Má-li být u samoobsluhy využito její hlavní výhody, tj. *soubornosti nabídky širokého okruhu zboží*, bude třeba pro samoobsluhy vybírat obvykle největší prodejny a použít jednoduchého, nečle-

něného dispozičního řešení. Podlahová plocha má pokud možno přesahovat 100 m². Umístění prodejny má být v uzlu s vysokou hustotou obyvatelstva.

Sortiment, který může být s úspěchem nabízen a prodáván v samoobsluze, je velmi široký. V tradičních formách prodeje musí zůstat pouze to zboží, které vyžaduje odbornou nabídku a individuální odborné předvedení. Proto nebude možno do obchodního sortimentu samoobsluh zařazovat pouze např. televizory, rádia, některé elektrospotřebiče, osobní dopravní prostředky, některé druhy sportovního zboží, fotopřístroje, bytová zařízení apod. Zůstává tedy pro samoobsluhu velmi široký sortiment zboží, u potravinářského zboží prakticky bez omezení. V západních zemích, které ovšem samoobsluhu rozvíjejí především jako nástroj rychlejšího obchodního zisku, se podílejí samoobsluhy 80 až 90 % na maloobchodním obratu potravinářského zboží.

Samoobsluha i u nás domácní a stává se pravidelným článkem naší obchodní sítě, přestože její tradice v našem obchodě je velmi mladá. V roce 1955 bylo přebudováno 84 prodejen na samoobsluhu. V roce 1956 se jejich přírůstek zvýšil na 92. V roce 1957 počet samoobsluh vzrostl na 221. V roce 1958 dosáhl v systému ministerstva vnitřního obchodu a Ústředního svazu spotřebních družstev počtu 1316 prodejen. V návrhu perspektivního plánu se předpokládá, že do roku 1970 se dnešní počet prodejen se samoobsluhou zvýší o dalších 6000 prodejen.

Význam samoobsluhy pro rozvoj a upevňování socialistických vztahů ve sféře oběhu zboží je možno připodobnit rozdílům mezi malovýrobou a socialistickou velkoprodukcí. Podobný rozdíl existuje mezi nabídkou »přes pult« v rozdrobené síti maloobchodu a její koncentraci v podmínkách samoobsluhy.

Bylo by možno značně rychleji rozvíjet síť samoobsluh a to jak s potravinářským, tak i průmyslovým zbožím. Jednou ze zábran je dosud nedořešený problém vhodných obalů a předbalování zboží jak ve výrobě, tak v balírnách velkoobchodu. Řada krajských velkoobchodních podniků přistoupila k přípravě zboží pro samoobsluhy, které zásobují.

Samoobsluha je velmi účinným pomocníkem při uspokojování potřeby obyvatelstva. Problémy těchto vysoce efektivních prodejen musí být řešeny komplexně, v souvislosti s plánovitou výstavbou a přestavbou celé obchodní sítě.

Růst obratů v samoobsluhách musí být doprovázen snižováním počtu malých prodejen. Takový proces je procesem přebudování obchodní sítě podle socialistických principů a znamená defini-

tivní odbourání pozůstatků dědictví kapitalistické anarchie ve sféře oběhu zboží.

Nové formy prodeje mají ovšem dosud řadu nedořešených problémů. Je to např. dosud nesplněný požadavek obchodu, aby výrobní podniky zvyšovaly podíl baleného zboží ve svých dodávkách do obchodní sítě. Chybějí dosud vhodné obaly na řadu spotřebních výrobků. Na některé z těchto nedostatků, brzdících rozvoj nových forem našeho obchodu, poukázal XI. sjezd Komunistické strany Československa. Splnění jeho usnesení odstraní mnohé z nich.

Jiným z prostředků, jimiž naše obchodní organizace zlepšují péči o spotřebitele, je široké použití prodejních automatů až k úplné *automatizaci* prodejů některých spotřebních výrobků. Spotřebitelé se mohli již seznámit s prvními sériemi automatů pro prodej drobného spotřebního zboží, zvláště takového, které spotřebitel hledá poměrně často a to i v době pracovního klidu obchodních závodů (ve večerních, nočních a ranních hodinách apod.). Jde o prodej cigaret, tabáku, drobných toaletních potřeb, filmů apod. Známy jsou automaty pro prodej pečiva, mražených krémů, sýrů apod.

Od prodeje pomocí automatů požadují spotřebitelé, aby zabezpečoval stálý prodej některých základních druhů spotřebního zboží, které spotřebitelé potřebují i po skončení prodejní doby (např. tabákové výrobky, cukrovinky apod.); doplňoval prodej nejžádanějšího spotřebního zboží a decentralizoval jeho nabídku (např. mýdlo, drobné toaletní potřeby, cukrovinky, filmy apod.); rozšiřoval obchodní nabídku základního spotřebního zboží tam, kde by jiná forma prodeje nemohla být rentabilní (v kinech, divadlech, čekárnách, koncertních síních, sportovních halách, na sportovních hřištích atd.); sdružoval nabídku některého zboží prodávaného v síti prodejen (jako tabákových výrobků, pečiva, cukrovinek, mléka apod.). S úkolem automatizovat prodeje souvisí budování *plně automatizovaných nákupních středisek*. Automaty zařízené na prodej nejrůznějšího zboží se sdružují, a tak poskytuje obchod spotřebitelům možnost nákupů kdykoliv, bez ohledu na prodejní dobu ostatní maloobchodní sítě.

Je třeba připravit také podmínky pro prodej pomocí automatů ve veřejném stravování, aby se rozšířily i zrychlily jeho služby (např. v prodeji nápojů, potravin k okamžitému používání, mražených krémů, ovocných lahůdek, cukrovinek apod.).

Úkolem sítě automatů, jejichž počet dosáhne 20 tisíc, bude realizovat zhruba 2 % maloobchodního obratu.

Prodej pomocí automatů nedosáhl dosud takových úspěchů,

jakých by si tato forma prodeje zasloužila. Poměrně malé úspěchy automatů spočívají v jejich pokusném rozmístění, nedořešení organizace obsluhy, údržby a oprav, i v nezvyku spotřebitelů při zacházení s nimi.

★

Za zásobování vesnického obyvatelstva odpovídají lidová spotřební družstva (po delimitaci úkolů mezi státním obchodem a družstevním obchodem uskutečněné v létech 1952/53). Jsou významnou masovou organizací vesnického obyvatelstva. Sdružují na 1,5 miliónu členů.

Úkolem lidových spotřebních družstev je zásobovat ve svých obchodních oblastech vesnické obyvatelstvo, dbát na uspokojování potřeb obyvatelstva pohraničních okresů a to někdy i v odlehlých a málo osídlených oblastech naší republiky. Proto charakteristickým rysem vesnického obchodu lidových spotřebních družstev je, že ve srovnání se státním obchodem jádrem jejich obchodní sítě jsou smíšené prodejny. Prodávají jak potravinářské, tak základní průmyslové spotřební zboží. Na zajištění maloobchodního obratu má značný podíl výrobní, popř. i výkupní činnost lidových spotřebních družstev.

Úloha lidových spotřebních družstev se promítá i v organizaci jejich obchodně provozní sítě. Jejich smíšené prodejny zásobují vesnické obyvatelstvo běžným spotřebním zbožím. Možnost specializace sítě vesnického obchodu je omezena. Vesnické obyvatelstvo požaduje sdruženou nabídku základního zboží — potravinářského i průmyslového.

Speciální prodejny vesnického obchodu mohou být zřizovány jen v místech přirozeného spádu koupěschopné poptávky vesnického obyvatelstva. Formou specializované nabídky budou kombinované prodejny průmyslového zboží. Nové formy nabídky — samoobsluha a volný výběr — mají v síti prodejen spotřebních družstev poměrně omezené možnosti. Předpokládá se, že do roku 1965 asi 3000 prodejen zavede samoobsluhu a kombinaci samoobsluhy s volným výběrem zboží.

Lidová spotřební družstva musí v organizaci a částečné specializaci své obchodní sítě počítat s tím, že značná část vesnického obyvatelstva nepracuje v zemědělství, ale obvykle v mimovesnickém průmyslu. Proto realizuje významný podíl svých mezd v síti městského státního obchodu. Zemědělské obyvatelstvo nakupuje mnoho průmyslových výrobků v obchodní síti. I s těmito přesuny značného podílu koupěschopnosti musí lidové spotřební

družstvo počítat při organizaci a typizaci své obchodní vesnické sítě. Stálou (stacionární) obchodní síť doplňují lidová spotřební družstva pojízdnými prodejnami.

Bylo by možné více rozvíjet objednávkový a zásilkový prodej jednak k doplnění, resp. rozšíření sortimentu prodejen vesnické obchodní sítě, jednak k uspokojení koupěschopné poptávky individuálních spotřebitelů na vesnici.

Maloobchodní síť státního obchodu k 31. prosinci 1957 měla na 47 tisíc prodejen (s 96 tisíci pracovišti). Z toho bylo na 22 tisíc prodejen potravinářského zboží (se 45 tisíci pracovišti) a na 18 tisíc prodejen průmyslového zboží (se 39 tisíci pracovišti). Státní obchod měl na 24 tisíce závodů veřejného stravování. Maloobchodní obrat v síti státního obchodu překročil 65 miliard Kčs.

Lidová spotřební družstva měla celkem na 30 tisíc maloobchodních závodů (se 42 tisíci pracovišť). Potravinářských prodejen bylo 8 a půl tisíce (s 11 tisíci pracovišti) a prodejen průmyslového zboží více než 7 tisíc (s 11 tisíci pracovišť). Družstevních pohostinství bylo více než 15 tisíc. Na maloobchodním obratu realizovala obchodní síť v systému Ústředního svazu spotřebních družstev 24 miliardy Kčs.

Další významnou složkou materiálně technické základny československého vnitřního obchodu jsou *sklady.*

Skladištní hospodářství velkoobchodu má důležitou úlohu v obratu spotřebních výrobků: přijímá většinu spotřebních výrobků z výroby a dovozu a odpovídá za jejich jakost a za včasné zásobení maloobchodní sítě. Zásoby zboží skladuje a odborně ošetřuje. Přetváří výrobní sortiment v obchodní.

Investiční politika obchodních organizací umožnila odstranit nejvážnější nedostatky v kapacitách skladištní sítě. Dosud však asi 50 % skladištních ploch nevyhovuje. Jsou to většinou skladiště s malou kapacitou a bez technického vybavení. Také rozmístění skladů obchodních organizací neodpovídá ani rozložení výrobních závodů, tedy dodavatelů obchodu, ani rozmístění maloobchodní sítě, tedy vlastně potřebám spotřebitelů. Překonávání těchto nedostatků někdy prodlužuje průměrné přepravní vzdálenosti, prodlužuje cesty zboží a projevuje se v neúčelných nákladech na dopravu a celé skladištní hospodářství obchodu.

V organizaci velkoobchodu byla v polovině roku 1958 provedena důležitá změna. Vznikl *Spojený velkoobchod.* Jeho úkolem je zásobit maloobchodní síť jak státního obchodu, tak i lidových spotřebních družstev. Byly vytvořeny podmínky pro novou, účelnější a levnější organizaci rozvozu zboží a dislokaci velkoobchodních skladů. Sjednocením prostředků bude umožněna rychlejší me-

chanizace skladištních prací. Do roku 1965 bude možno rozšířit kapacitu velkoobchodních skladů nejméně o 150 tisíc m² novými investicemi a o dalších 400 tisíc m² skladištní plochy rekonstrukcemi, adaptacemi a generálními opravami. Budou vytvořeny i podstatně lepší podmínky pro střední a malou mechanizaci skladištních prací.

Pozornost si zaslouží nový způsob dopravy zboží od výroby a jeho uskladnění ve velkoobchodních skladech, případně i dodávka do maloobchodní sítě — *paletizace.* Představuje snahu o nejúčelnější skladování zboží na normovaných podložkách (paletách). Vytvářejí se tak větší manipulační jednotky, které šetří čas ve výrobě, nakládání a vykládání i při skladování. Paletizace je předpokladem rychlého růstu produktivity skladištních prací s maximálním využitím technických prostředků (vysokozdvižných vozíků, lokálních výtahů apod.). Usnadní zavedení nových způsobů balení zboží již ve výrobě. Zjednodušuje dopravu zboží a umožní jeho uskladnění podle povahy zboží v přízemních, resp. podzemních prostorách. Má vliv tedy i na řešení velkoobchodních skladů.

IV

NÁKLADY OBĚHU

Činnost obchodních organizací vyžaduje určité náklady. Veškerá společenská práce vynakládaná v procesu oběhu zboží tvoří *náklady oběhu.* Jsou to všechny náklady vznikající při dopravě zboží, jeho skladování, ošetřování, přípravě k prodeji a nabídce, balení, třídění a porcování, náklady na správní aparát velkoobchodních organizací, odbornou přípravu pracovníků pro práci v obchodě, náklady na kontrolu a revizi práce v obchodních organizacích apod. Je to tedy *veškerá zhmotnělá i živá práce, kterou společnost vydává na oběh zboží,* aby se zboží dostávalo od výroby ke spotřebitelům.

Náklady oběhu je možno členit podle různých hledisek. Významné je rozlišení dvou hlavních skupin, podle rozdílného ekonomického charakteru.

Čisté náklady oběhu jsou spojeny přímo se zbožní formou produkce. Vynakládají se na přeměnu zboží v peníze a naopak. Jsou to především náklady na udržování obchodního aparátu, na obchodní reklamu, na účetnictví a ostatní evidenci, na peněžní oběh a podobné náklady, vztahující se k hodnotě zboží. Hradí se z nadproduktu vznikajícího ve výrobním procesu.

Doplňkové náklady oběhu ukazují, že ve sféře oběhu nedochází pouze ke změně formy hodnoty. Jsou výsledkem toho, že ve sféře oběhu pokračuje proces výroby, bez něhož by zboží nemohlo být realizováno. Jsou to náklady na dopravu zboží, na jeho skladování, na úpravu zboží k prodeji apod. Jsou to nezbytné náklady, které podmiňují přeměnu potenciální užitné hodnoty ve skutečnou, jak vysvětlil K. Marx. Zdrojem jejich úhrady je práce obchodních zaměstnanců.

V plánovací praxi se náklady nerozlišují podle svého ekonomického charakteru. Praktické rozlišení obou skupin ekonomicky rozdílných nákladů oběhu by narážělo na značné obtíže, nehledě k tomu, že u řady nákladových položek hranice mezi doplňkovými a čistými náklady není přesná. Pro praxi je důležité i jiné členění nákladů oběhu, a to především na náklady provozní a na náklady na správní režii.

Náklady oběhu v našem vnitřním obchodě nepřevyšují 8 % celkového obratu. V obchodě kapitalistických zemí překračují náklady oběhu o více než dvě třetiny výši nákladů našeho vnitřního obchodu. Nízká úroveň nákladů oběhu čs. vnitřního obchodu není docilována snižováním úrovně obchodních služeb. Naopak jednotka služeb, které poskytuje náš obchod spotřebitelům, neustále se rozšiřuje o další služby. Roste kulturnost obchodní nabídky a prodejů. Zlepšuje se úroveň obchodní sítě a v celé oblasti oběhu se upevňují socialistické vztahy a rozvíjejí formy péče o člověka a o jeho potřeby.

Socialistická racionalizace usnadnila sjednocení oběhu zboží s jeho skutečným pohybem. Prověřování cest zboží snižuje počet článků, jimiž zboží musí procházet. Růst počtu velkých a středních obchodních jednotek usnadňuje, aby další druhy spotřebních výrobků šly přímo z výrobních podniků do prodejen a závodů veřejného stravování.

Socialistické soutěžení, nová organizace práce, využití mechanizace v obchodních provozech zvyšují produktivitu práce v obchodě a umožnily snížit počet pracovníků na 3,2 % z celkového počtu zaměstnaných osob. Předmnichovská republika, přestože byla schopna dosahovat maximálně třetiny obratu zboží, jehož dosahuje lidově demokratické Československo, potřebovala k uskutečnění tohoto obratu daleko většího počtu obchodních zaměstnanců (asi 4,6 % z celkového počtu zaměstnaných). Také dnešní kapitalistické země v počtu osob činných v obchodě ukazují, s jakými obtížemi se setkává odbyt spotřebních výrobků na trhu.

V USA pracuje v obchodě asi 8 %, v Německé spolkové republice 9 %, ve Spojeném království, Francii, Belgii, Dánsku, Kanadě, Japonsku asi 7 % z celkového počtu zaměstnaných osob.

Náklady oběhu charakterizují náš obchod jako jeden z nejlevnějších nástrojů směny, známý z historie nejen čs. obchodu, ale i všech kapitalistických zemí.

Také náklady oběhu jsou tedy schopny ukázat přednosti socialistické ekonomiky. V kapitalistickém obchodě čisté náklady oběhu v poměru k celkovým obratům rychle rostou, což souvisí se zvyšujícími se obtížemi odbytu. Kapitalistický obchod využívá bombastické a velmi drahé reklamy, aby vyvolal, popř. soustředil poptávku spotřebitelů po zboží. V roce 1937 náklady na obchodní reklamu činily v USA 1768 miliónů dolarů, v roce 1945 již 2400 miliónů a v roce 1951 dosáhly 6500 miliónů dolarů. V našem obchodě jsou samozřejmostí některé náklady, které jsou projevem socialistické péče o zaměstnance v obchodě i o spotřebitele — jako náklady na přípravu a odborný růst pracovníků, náklady na

úrazovou zábranu, na podíl na národní pojištění pracovníků v nemoci, mateřství, stáří, na mimořádné odměny vítězům v socialistické soutěži, novátorům, zlepšovatelům apod. Kapitalistický obchod většinou takové náklady vůbec nezná anebo využívá jen některých z nich jako prostředků účinnějšího konkurenčního boje.

Nízké náklady oběhu za socialismu ukazují výsledky socialistické racionalizace ve sféře oběhu zboží. Dokazují, že se daří zkracovat cesty zboží, že se rozvíjí účinná organizace skladištního hospodářství, že existuje všestranná péče o zboží, brání se jeho ztrátám a poškození. Jiné cíle má reklama obchodu se spotřebními výrobky, než jaké si vytyčuje reklama kapitalistického obchodu. Jsou vyloučeny formy konkurenčního boje obchodních podniků. Plánovitá výstavba a rozmisťování obchodně provozní sítě přináší prospěch masám spotřebitelů a pomáhá rozvíjet obrat zboží. Plynulý růst koupěschopné poptávky obyvatelstva a plánovitý rozvoj výroby spotřebního zboží likvidovaly *problém odbytu,* s nímž se stále neúspěšněji bojuje v kapitalistickém hospodářství.

V našem obchodě hlavními položkami nákladů oběhu jsou mzdy, které spolu s náklady národního pojištění činí v průměru 56 % u maloobchodních organizací a 36 % nákladů velkoobchodních článků. Relativně větší spotřeba živé práce v závodech veřejného stravování vyžaduje na 58 % z celkových nákladů na mzdy. Obchodní doprava dosahuje 9 % z celkových nákladů oběhu maloobchodu a 27 % ve velkoobchodě.[1]

I takto příznivý poměr nákladů oběhu v našem obchodě, kdy celkové náklady oběhu jsou čtyřikrát nižší než v kapitalistických zemích, vyžaduje stálou péči obchodních pracovníků. Absolutní částka představující úhrn nákladů oběhu v našem obchodě ukazuje, jak velké hodnoty vynakládá naše společnost účelně k tomu, aby bylo zajištěno co nejlepší zásobení spotřebitelů rozmanitými spotřebními výrobky. Je třeba dále odhalovat rezervy a snižovat náklady oběhu a současně rozvíjet obrat zboží a zvyšovat kulturnost jeho obchodní nabídky. Rezervy jsou dosud v organizaci práce některých obchodních podniků a závodů. Lepší sledování spotřebitelské poptávky, další rozvíjení zásobení maloobchodní sítě přímo z výrobních podniků, lepší hospodaření s obchodními zásobami zboží, upevňování ochrany socialistického vlastnictví v obchodě, rychlejší zavádění efektivních forem nabídky a prodejů zboží, plné využívání materiálně technické základny obchodu, odpovědnější uvážení a příprava investičních

[1] Podle pramenů MVO. Výše nákladů je uváděna podle stavu z roku 1958 s přihlédnutím k plánu nákladů oběhu na rok 1959.

prací apod. jsou dalšími možnými zdroji snížení nákladů oběhu našeho vnitřního obchodu.

Nemalou úlohu v boji za snížení nákladů oběhu a růstu produktivity práce v obchodních organizacích hrají *politické uvědomění a odborná kvalifikace* pracovníků obchodu. Podcenění úlohy vyspělých kádrů v obchodě vytváří podmínky pro vznik mank v prodejnách, pro osobní obohacování jednotlivých pracovníků obchodu a konzervuje přežitky kapitalistického obchodničení u některých obchodně provozních pracovníků. Odpovědný výběr, prověřování, rozmisťování kádrů v obchodních organizacích, péče o jejich stálý politický a odborný růst a podřízení obchodu široké veřejné kontrole jsou cestami ke zvýšení společenské úlohy našeho vnitřního obchodu.

Vlastní náklady oběhu v obchodních podnicích ministerstva vnitřního obchodu a Ústředního svazu spotřebních družstev[1]:

Nákladové položky	Velko-obchod	Maloobch. prodejny	Veřejné strav.
celkové náklady oběhu	3,7	6,1	20,5
náklady na přepravu	0,9	0,7	0,2
mzdy	1,1	2,7	10,9
příspěvky na národní pojištění	0,1	0,2	1,09
nájemné	0,07	0,1	0,5
nákl. na běžné opravy a údržbu	0,1	0,4	2,6
odpisy	0,07	0,1	0,5
skladování, rozvážka, třídění	0,01	0,09	0,0
údržba a opotřebení prac. obleků, prádla a DKP	0,0	0,0	0,9
spotřeba paliv, páry ap. k výrobním účelům	0,0	0,0	0,6
služební cesty	0,04	0,03	0,05
kancelář., pošt., telefonní náklady	0,07	0,07	0,2
reklama a výzdoba	0,01	0,01	0,01
úroky z úvěrů	0,3	0,2	0,1
ztráty na zboží	0,05	0,2	0,1
obaly a ztráty obalů	0,1	0,06	0,0
rozbití a ztráty nádobí a příborů	0,0	0,0	0,04
náklady v drobné síti MO	0,0	0,09	0,05
ostatní náklady oběhu	0,08	0,09	0,5
správní režie	0,4	0,8	1,7

[1] Údaje v haléřích na 1 Kčs obchodního obratu Stav ke konci r. 1957. Číselné údaje podle »Statistické ročenky Republiky československé«, Praha 1958.

Údaje o vývoji jednotlivých nákladových položek a jejich poměr k obchodnímu obratu poskytují určitý obraz o práci našeho obchodu, i když jejich průměrná výše se ovšem v jednotlivých obchodních organizacích může značně lišit.

Výše celkových nákladů oběhu, jejich struktura a výše jednotlivých nákladových položek není stejná ve velkoobchodních podnicích, v maloobchodních podnicích a další odchylky vykazují podniky veřejného stravování!

V

PRÁCE A KÁDRY V OBCHODĚ

Práce v obchodě je prací společenskou, pro společnost nezbytnou. Většina pracovníků obchodu svou činností nevytváří nové hodnoty. Proto jejich práce z převážné míry není prací produktivní. Ovšem i obchod má oblasti činností, kde vznikají nové hodnoty a kde existuje produktivní práce — ve výrobě potravinářského i nepotravinářského zboží, ve vlastní výrobě závodů veřejného stravování, ve výrobní činnosti aranžérských dílen, ve fotolaboratořích, v údržbě a opravách strojního a jiného zařízení obchodních a výrobních provozů apod. Mimo to zabývají se pracovníci obchodu uchováváním hodnot a případně zvyšováním užitných hodnot spotřebních výrobků. Bojují proti znehodnocování a ztrátám na zboží. Vytvářejí podmínky pro úspěšnou realizaci spotřebních výrobků. Tak svou prací dokončují oběh spotřebních výrobků a umožňují, aby se uskutečnil cíl výroby — konečná spotřeba.

Převážná část zaměstnanců v obchodě pracuje v obchodně provozní sféře. Jen malé procento pracovníků čs. vnitřního obchodu se zabývá administrativou. S vývojem techniky evidenčně účetních operací — střední a velké mechanizace, elektronkových strojů, strojně početních stanic — bude se i nadále zlepšovat podíl obchodně provozních prací a snižovat podíl prací administrativně evidenčních, vykonávaných dosud v řadě obchodních organizací postaru, s použitím pouze jednoduchých účtovacích strojů.

Obchodně provozní pracovníci jsou hlavními kádry obchodu. Pracují na prodejnách, ve velkoobchodních skladech, v závodech veřejného stravování, v pomocných provozech obchodu atd. Význam jejich práce je spjat s celkovou ekonomickou, politickou i kulturní úlohou obchodu v socialistické společnosti.

V posledních letech došlo k významným kvalitativním změnám v třídním složení pracovníků obchodu. Do obchodu přicházejí po letech noví mladí pracovníci — učni a učnice. V kádrech pracovníků obchodu probíhá proces diferencování. Upevňují se stavy poctivých pracovníků, kteří pochopili význam své práce pro upev-

ňování socialistických vztahů naší společnosti. Z tohoto kolektivu se vylučují svým jednáním nepřátelské kapitalistické elementy a jsou odhalováni rozkrádači našeho společného socialistického vlastnictví.

Jsou patrny výsledky v upevňování vedoucí úlohy Komunistické strany Československa i v obchodních organizacích. Organizované úsilí za splnění a překračování plánů obchodu je jak projevem vedoucí úlohy KSČ, tak i formou účasti pracovníků obchodu na jeho řízení. Další společenské organizace pracovníků obchodu, především ROH a ČSM, dovedly najít v řadě případů účinné formy mobilizace pracovníků obchodu — podniků, závodů — za splnění odpovědných úkolů celého našeho obchodu v národním hospodářství. Díky široce rozvinuté aktivitě a iniciativě pracovníků obchodu mohla růst produktivita práce i rozvíjet se služby čs. vnitřního obchodu.[1]

Nábor žen z domácností splnil vysoce politickou úlohu. Umožnil totiž poměrně rychlou výměnu kapitalistických živlů a usnadnil proces socializace našeho obchodu.

Společenské organizace v obchodě musí překonávat obtíže pramenící z rozčlenění maloobchodní sítě a z rozptýlenosti základních pracovišť. Jde o jeden ze specifických problémů stranické, odborové i mládežnické práce v obchodě.

Práce společenských organizací proto nesnáší šablonovitost a formalismus. Naopak vyžaduje nové formy aktivního sepětí s kádry v obchodě i s masami spotřebitelů. Znamená to zvyšovat úlohu a odpovědnost základních organizací, vést je k rozvíjení iniciativy a k samostatnému řešení každodenních úkolů přímo v obchodních provozech.

Zvyšuje se náročnost spotřebitelů vůči organizacím našeho obchodu. Musí se proto zvyšovat i předpoklady u všech pracovníků obchodu, že jejich každodenní čestná služba lidu bude přinášet stále lepší výsledky. Musí růst odborně technická znalost, prohlubovat se politické uvědomění, upevňovat se odpovědnost v péči o socialistický majetek u každého pracovníka obchodu. Zvláštní péči si vyžaduje stálé zkvalitňování kádrů kontrolních, revizních a inspekčních pracovníků. Nový zákon o závazcích k náhradě škody vytváří dobré podmínky k prohloubení péče o nedotknutelnost socialistického vlastnictví cestou kolektivní hmotné odpovědnosti. Využívá morální síly kolektivu k tomu, aby se předcházelo ztrátám, nedbalosti i rozkrádání.

[1] A. Měchura, »Za vyšší účast všech pracujících na řízení obchodu«. Socialistický obchod, č. 6/1958.

Zavedení kvalifikačních zkoušek bylo dobrou zkušeností v nové úpravě platových poměrů pracovníků obchodu. Bude třeba dále vhodnými způsoby rozvíjet hmotnou zainteresovanost jak na úspěšné činnosti obchodu, tak i na růstu osobní politicko-odborné kvalifikace pracovníků obchodu. Nové formy nabídky a prodeje vyžadují doškolení pracovníků obchodu. Tím se přispěje k rozvíjení nejefektivnějších forem obchodních služeb, a to jak ku prospěchu spotřebitelů, tak i obchodních organizací. (Řada nových otázek vyvstala v prodeji samoobsluhou, volným výběrem, v prodeji zeleniny a ovoce, v prodeji masa a v závodech stravování.)

V obchodě je zaměstnáno 20 % žen z celkového počtu pracovnic v celém národním hospodářství. V počtu pracovníků obchodu dosahuje počet žen 70 %. Přesto v řadě obchodních organizací nejsou vytvářeny potřebné podmínky pro práci žen. Jsou to různé problémy fyzické náročnosti práce v obchodních provozech, související velmi často s konzervativností výroby při dodávce zboží. Často ani zásilky zboží z velkoobchodu neodpovídají skutečným možnostem žen zaměstnaných v obchodních provozech. Obchod bude muset věnovat více pozornosti i tomu, jaké sociální podmínky byly vytvořeny pro pracující ženu.

Nový způsob řízení národního hospodářství se v oblasti našeho vnitřního obchodu projevuje jednak *zvýšenou odpovědností pracovníků obchodu* za takové uspokojování hmotných a ostatních potřeb pracujících, které co nejlépe odpovídá současnému stupni rozvoje výrobních sil. Současně musí se rozvíjet formy přímé *účasti pracujících na řízení a kontrole obchodu.*

Aktivní účast pracujících na řízení a celé činnosti obchodu začíná již v období příprav a sestavování plánu. Osobní zainteresovanost pracujících na činnosti obchodu pomáhá odkrývat rezervy. Významným pomocníkem je socialistické soutěžení a zlepšovatelské hnutí. Půjde o to, aby získalo masovou základnu a rozvíjelo se přímo v obchodních provozech. Provozní porady se mohou stát další formou masové účasti pracovníků obchodu na spolurozhodování a rozvoji iniciativy zdola. Účinně podporují odpovědnost vedoucího, pomáhají kontrole plnění plánu a ukazují další skryté rezervy. Kolektivní smlouvy pomáhají sblížit zájem jednotlivých pracovníků se zájmy podniku a celé společnosti.

S ohledem na zvláštní úlohu vnitřního obchodu v socialistickém národním hospodářství nelze od sebe oddělovat odpovědnost pracovníků obchodu a zájem i spoluodpovědnost všech pracujících za řádnou funkci obchodu. Společný zájem spojuje pracující v obchodě s pracovníky ve výrobě, dopravě atd., poněvadž všichni jsou

spotřebitelé. Všem pracujícím měst a venkova slouží odpovědná, ekonomická i kulturní úloha obchodu. Proto na úseku obchodu do popředí vystupuje účast pracujících na jeho řízení a kontrole prostřednictvím *národních výborů*. Národní výbory jako orgány lidové moci odpovídají za rozvoj obratu zboží. Současně organizují iniciativu mas spotřebitelů a uplatňují jejich právo kontroly obchodu. Na *plenárních zasedáních* národních výborů rozhodují zástupci lidu o nejlepších podmínkách pro rozvoj obchodu. Stálé *komise pro obchod* jsou odborným poradním sborem, který může účinně pomáhat při přípravě usnesení plenárních zasedání. Komise žen a jiné formy aktivů pracujících mohou říci mnoho konkrétního k potřebám obchodu a zásobování pracujících. Bylo by možné rozšířit dobré zkušenosti, které má naše spotřební družstevnictví z činnosti *dozorčích výborů*, zřízených u jednotlivých prodejen a závodů družstevního pohostinství.

Obchod je velmi citlivým článkem našeho národního hospodářství. Na jeho práci reagují masy spotřebitelů. Proto funkce obchodních organizací vyžaduje prolínání kontroly shora s každodenní kontrolou zdola. Musí to být nepřetržitá činnost volených orgánů (národních výborů, lidových spotřebních družstev, odborových organizací), odborných orgánů (ministerstva vnitřního obchodu, obchodních podniků, správ a odborů obchodu rad národních výborů) i občanské kontroly, které zajistí oprávněný zájem pracujících na stále lepší práci všech složek vnitřního obchodu. Zvlášť tato forma může velmi účinně přispět k odstranění nedostatků v práci obchodu. Její nová právní i organizační úprava tomu napomáhá.

Všechny formy účasti pracujících na činnosti obchodu nejsou konec konců nic jiného než správně pochopená a uskutečňovaná vedoucí úloha Komunistické strany Československa na dobudování socialismu za aktivní, iniciativní účasti mas pracujících měst a venkova.

VI

ZKUŠENOSTI ZE SOCIALIZACE ČESKOSLOVENSKÉHO OBCHODU A JEJÍ PRŮBĚH

Československý vnitřní obchod má svou historii. Její časově nejdelší část tvoří období vnitřního obchodu buržoazního Československa. Bylo to období mezi dvěma světovými válkami, které mělo své zvláštnosti v tom, že v jedné světové válce vznikalo, z přechodu do mírového života vplynulo do období krize se všemi jejími důsledky pro rozklad vnitřního trhu, aby po krátkém ozdravění skončilo v období příprav druhé světové války, daleko ničivější, než jakou byla válka první.

I vývoj vnitřního obchodu ukazuje vzájemný poměr třídních sil v jednotlivých obdobích.

Československý vnitřní obchod v celém historickém vývoji nelze sledovat jako izolované odvětví národního hospodářství. Naopak, jen v souvislosti s rozvojem ostatních odvětví národního hospodářství Československa. Vnitřní obchod charakterizuje celkový *vývoj vnitřního trhu,* a proto nelze přehlédnout ani závažné důsledky, které pro vnitřní trh má vývoj vztahů mezi národy a státy.

Existují další závislosti vnitřního obchodu, vyplývající z těsných vztahů vnitřního a zahraničního trhu. Vnitřní i zahraniční obchod ukazuje na nesmiřitelné rozpory kapitalistické soustavy a naopak na jednotu cílů socialistického státu ve snaze co nejlépe uspokojovat hmotné i kulturní potřeby obyvatelstva.

Nástrojem socialistického státu při uskutečňování hlavního cíle socialistické společnosti je plánovitý, proporcionální rozvoj všech odvětví národního hospodářství.

I vývoj vnitřního trhu ukazuje vzájemný poměr třídních sil v jednotlivých obdobích.

Po skončení okupace a osvobození našich zemí slavnou Rudou armádou převzal československý lid těžké dědictví anarchického vývoje předmnichovského Československa, znásobené nacistickým drancováním z let okupace.

Obchodní síť byla z válečného hospodářství přebujelá. Nové perspektivy mírového života přilákaly do obchodu další kapitály. Reakční vedení nemarxistických stran podporovala snahy po ob-

novení kapitalismu v Československé republice. Obchod se stal předmětem zájmu domácí i zahraniční reakce.

Lidově demokratický stát, když se ujímal upevňování moci pracujících měst a venkova, stál před vážnými úkoly i ve sféře oběhu zboží. Bylo třeba určité doby k tomu, aby obchod byl podřízen hlavnímu cíli, tj. budování socialismu. Za prvé bylo nutno *upevnit socialistické vztahy ve sféře materiální výroby, provést znárodnění klíčových odvětví* národního hospodářství. Na takovém základě teprve bylo možno zajistit *naplňování tržních fondů* zboží v souladu *s plánovitým rozvíjením spotřeby.*

Za druhé bylo třeba účinně omezovat, zatlačovat a v krátké době likvidovat *destruktivní vliv obchodního kapitálu.* Byl to zvláště přebujelý velkoobchod, který v rukou kapitalistických podnikatelů se stal nebezpečným propadlištěm zboží, vyráběného ve stále větším množství v socialistickém průmyslu. Známé akce »textiliády« ukázaly masám pracujícího lidu znovu bezednou nenasytnost obchodního kapitálu. Stát byl ochuzen o desítky miliónů Kčs daní. Zatajené sklady po měnové reformě roku 1945 byly zdrojem miliónových zisků v nové, hodnotné měně. Propadliště zboží, zadržování spotřebních výrobků, které válkou rozvrácená výroba nestačila ještě sdostatek vyrobit, v tajných skladech velkoobchodu působily nesnáze v zásobování obyvatelstva, usnadňovaly černý obchod s obrovskými zisky. Měly u obyvatelstva vyvolat přesvědčení o neschopnosti lidově demokratického zřízení zabezpečit zásobování obyvatelstva. Velkoobchod se měl stát nástupištěm útoku reakce, podporované zvenčí proti upevňujícím se silám socialistického řádu. Obchodní kapitál ve velkoobchodních podnicích nabýval stále parazitnějších forem. Na jeden velkoobchodní podnik připadalo v průměru 5,4 pracovníka. Průměrný velkoobchodní obrat jednotlivých podniků překročil 5,5 miliónu Kčs, zatímco maloobchodní obrat se omezil na 650 tisíc Kčs. Na velkoobchodním obratu (v r. 1946) socialistický sektor měl jen nepatrný podíl. Znárodněné podniky se podílely asi 5 % a spotřební družstva asi 18 % na celkovém velkoobchodním obratu. Soukromý kapitál tedy ovládal na 77 % velkoobchodního obratu zboží.

Celkem bylo zaregistrováno na 10 319 velkoobchodních podniků. Zaměstnávaly na 55 400 osob a přiznávaly 55 miliard Kčs obratu (v měně roku 1946)[1].

Právě tak v maloobchodě (v r. 1946) převládal kapitalistický obchod. Soukromý maloobchod ovládal asi 76 % celkového malo-

[1] Číselné údaje podle M. Bursy »Deset let rozvoje obratu zboží«. Socialistický obchod, č. 2/1958.

obchodního obratu. Znárodněný sektor představoval necelých 5 % a spotřební družstva 19 % obratu v maloobchodní síti.

Maloobchodních podniků bylo zapsáno na 82 386. Zaměstnávaly 156 850 osob a přiznávaly obrat ve výši 54 miliardy (v měně roku 1946).[1]

První etapa znárodnění se vnitřního obchodu téměř nedotkla. Vytvořila pouze *základy socialistického sektoru v obchodě* tím, že znárodnila výrobní podniky, které měly svou vlastní obchodně odbytovou síť. K socialistickému sektoru bylo možno přičíst síť spotřebních družstev.

Síť spotřebních družstev za okupace značně utrpěla. Počet jejich prodejen se snížil a v pohraničních oblastech státu byly téměř likvidovány. Reakční politika bývalého ministerstva spravedlnosti prosadila, že českým spotřebním družstvům nebyly svěřovány do národní správy prodejny ani jiné obchodní provozovny. Národní správy měly být cestou k rozvíjení soukromého obchodu, tedy posilou kapitalistického sektoru. Proto např. v pohraničí byly prodejny a ostatní zařízení německých spotřebních družstev dávány do správy jednotlivcům — obchodníkům, a tak posilován soukromokapitalistický sektor v počtu obchodních jednotek a jejich podíl na maloobchodním obratu proti sektoru socialistickému.

Bylo třeba svést rozhodný zápas se silami reakce ve sféře oběhu. Obchod se postupně stával tím vyhledávanějším, čím většímu tlaku byl vystaven soukromý kapitál ve sféře výroby, v procesu příprav a uskutečňování dalších etap socialistického znárodňování.

Předmnichovská republika byla průmyslově vysoce vyspělý stát. Přesto v ní existovaly jak rozvinuté formy kapitalistického obchodu, které si v ničem nezadaly s nejvyspělejšími kapitalistickými zeměmi, tak i předkapitalistické formy zaostalého obchodování. Takové formy nabídky a prodeje doprovázely bídu lidí v končinách, které kapitalismus záměrně ponechával ladem, protože mu neskýtaly rychlý zisk. Tyto »obchodní pustiny« byly projevem nerovnoměrného dělení národního důchodu i buržoazně národnostní politiky.

Byly to vesměs těžké důsledky kapitalistického vývoje Československa, které nebylo snadné překonat.

Rozvinuté kapitalistické hospodářství připravilo však příznivé podmínky pro *rychlý proces socializace* v oblasti obchodu. Hlavní překážkou zůstávala rozdrobená síť obchodu. Její přestavba si

[1] Číselné údaje podle M. Bursy »Deset let rozvoje obratu zboží«. Socialistický obchod, č. 2/1958.

vyžádala několika let a mohla být uskutečňována na socialistických základech výroby. Přestavba obchodně provozní sítě se dála postupně, poněvadž rychlý rozvoj spotřeby vynucoval nové služby obchodních organizací a vytížil téměř úplně ukryté kapacity převzaté obchodní sítě. Rozvoj a přestavba především maloobchodní sítě zaostávaly za potřebami rozvoje spotřeby. Šlo o překonávání pozůstatků kapitalistické anarchie ve sféře oběhu. Současně však se ukazoval vliv hospodářské politiky socialistického státu. Obchodní obrat rostl takovým tempem, že rozvoj a přebudování obchodně provozní sítě v první etapě výstavby socialistického hospodářství nebyly schopny udržet krok s rozvojem obratu. Výstavba a přestavba obchodní sítě v průběhu socializace rozdělila obchodně provozní jednotky na ty, které byly nově budovány podle zásad socialistické výstavby materiálně technické základny vnitřního obchodu, dále na ty, které se přebudovávaly podle nároků socialistického obchodu z převzaté obchodně provozní sítě; přestavba se neobešla často bez určitých kompromisů mezi novými požadavky a technickými možnostmi; konečně další skupiny maloobchodních závodů musely být ponechány dočasně v provozu, částečně přizpůsobeny novým nárokům a obchodně provozním podmínkám, poněvadž se nebylo možno obejít bez jejich pomoci. Některé z nich dosud pomáhají v uspokojování potřeb obyvatelstva, ačkoliv jejich provoz musí obchodní organizace zajišťovat i za ztížených podmínek a nejsou zde předpoklady pro určitou úroveň produktivity práce a pro její růst.

Únor roku 1948 je mezníkem v rozvíjení socialistického obchodu. Po vítězném odražení reakčního puče mohlo být rázně skoncováno se spekulacemi soukromého kapitálu v obchodě. Po únoru muselo skončit chytračení domácí reakce s obtížemi na vnitřním trhu. Byla zaváděna přesná evidence výroby, rozdělování spotřebních výrobků a postupně byl sesouhlasen skutečný stav obchodních zásob, když bylo odstraněno nebezpečí černých skladů. Stát si vyhradil právo velkoobchodu hlavními druhy výrobků. Znárodňovací zákony odevzdaly socialistickému sektoru celý velkoobchod a maloobchodní závody s více než padesáti zaměstnanci.

Monopol zahraničního obchodu v rukou našeho státu zamezil ohrožování vnitřního trhu zahraničním kapitálem.

Z vývoje struktury obchodního obratu je patrné tempo, jakým se uskutečňoval program socializace našeho obchodu.

Podíl různých forem čs. vnitřního obchodu na celkovém maloobchodním obratu[1]:

[1] V procentech z celostátního maloobchodního obratu. Sestaveno podle číselného materiálu MVO, ÚVVO, ÚSSD a SÚS.

Rok	Státní obchod	Družstevní obchod	Soukromý obchod
1946	6,4	10,4	83,2
1948	19,1	12,8	68,1
1949	63,7	16,2	20,1
1950	68,0	23,7	8,3
1951	72,6	25,6	1,8
1952	74,3	24,5	1,2
1953	78,2	21,3	0,5
1954	75,6	24,1	0,3
1955	74,2	25,6	0,2
1956	73,8	26,0	0,2
1957	73,1	26,7	0,2
1958	73,9	26,1	0,1

Proces socializace československého vnitřního obchodu byl vcelku dokončen v roce 1951. Je třeba zdůraznit, že přestože zbytky domácí reakce měly značně silné pozice ve sféře oběhu zboží, proběhl proces socializace obchodu bez vážnějších poruch v zásobování obyvatelstva. Úspěšně byl dokončen úkol vytyčený IX. sjezdem KSČ o omezování a zatlačování kapitalistických živlů ve sféře oběhu.

Bylo třeba, aby od počátku nové hospodářské politiky našeho státu byla v zásobování pracujících uplatněna třídní hlediska. Důsledně ve prospěch pracujících bylo třeba spravedlivě rozdělovat obchodní zásoby spotřebních výrobků. Nedostatek spotřebních výrobků a obtíže v zajišťování jejich potřebného sortimentu si vynutily, aby lístkový systém byl ponechán a teprve postupně uvolňován. K 1. lednu 1949 se natolik zlepšila fondová situace, že bylo možno vedle vázaného prodeje zavést *volný prodej* některých druhů zboží. Upevňování socialistického sektoru v oběhu zboží mělo příznivý vliv na růst osobní spotřeby obyvatelstva. Od roku 1949 do roku 1952 se zvýšila spotřeba sádla o 85 %, rýže o 358 %, vajec o 35 %, mléka o 17 %, kávy o 68 %, textilu a konfekce o 68 %, obuvi o 40 %, mýdla o 52 % atd. Upevňujícím se socialistickým vztahům v oblasti oběhu odpovídala i nová organizace obchodních podniků státního obchodu. Státní (národní) obchodní podniky byly specializovány. Teprve později byly rozčleněny podle velkoobchodní a maloobchodní činnosti. Všechny obchodní podniky prodávající zboží osobní spotřeby obyvatelstvu byly soustředěny v ministerstvu vnitřního obchodu. Podniky určené k zásobování výroby a některé podniky speciálního charakteru (Mototechna, Technomat, Hutní prodejny, Sběrné suroviny, Benzinol, Sanitas apod.) převzala příslušná ministerstva. Obchodní podniky v systému MVO byly očištěny od různých činností, které

nesouvisely přímo s jejich hlavním úkolem v obratu zboží. Obchodní podniky byly postupně decentralizovány. Postupně se měnila společenská úloha družstev.

Proces socializace čs. vnitřního obchodu urychlila široce založená akce, v níž byli soukromí obchodníci získáváni pro začlenění do státního nebo družstevního obchodu.

V roce 1952 byla poprvé ve vnitřním obchodě uplatněna sovětská plánovací metodika. Pro tento rok byl sestaven plán maloobchodního obratu a plánovitě zajištěno jeho plnění potřebnými tržními fondy.

K 1. říjnu 1952 se uskutečnila dohoda ministerstva vnitřního obchodu a Ústředního svazu spotřebních družstev o rozdělení úloh v zásobování pracujících měst a venkova. Spotřebnímu družstevnictví byla svěřena úloha pomáhat na vesnici v upevňování socialistických výrobních vztahů a spolupůsobit na urychlení rozvoje zemědělského výrobního družstevnictví.

Jak rostla průmyslová i zemědělská výroba, mohly se vyrovnávat fondy spotřebních výrobků s potřebami trhu. Úsilím pracujících a organizátorskou péčí našeho státu se postupně vytvořily podmínky pro to, aby skončila jedna z kapitol čs. vnitřního obchodu a obchod mohl přejít k další, kvalitativně vyšší etapě. Jejím počátkem je měnová reforma a zrušení všech pozůstatků přídělového zásobování k 1. červnu 1953.

Přechod k rozvinutému obratu zboží si vyžádal další zpružnění organizace obchodu, rozvoj obchodně provozní sítě a prohloubení její specializace. Vedením specializovaných obchodních podniků byly pověřeny hlavní správy MVO (od 1. 1. 1954, s reorganizací a snížením počtu HS k 1. 1. 1957). Řízení restaurací a jídelen bylo podřízeno (od 1. 1. 1957) správám pro obchod rad KNV. Decentralizace odpovědnosti za rozvoj a řízení veřejného stravování umožnily zrušit příslušné hlavní správy ministerstva vnitřního obchodu. V roce 1955 a 1956 bylo v MVO soustředěno odborné řízení závodních jídelen.

V československém vnitřním obchodě bylo a je třeba respektovat některé charakteristické zvláštnosti čs. hospodářství. Mezi takové zvláštnosti patří např. jiná *struktura vesnického obyvatelstva.* ČSR se odlišuje od řady zemí tím, že na vesnici trvale bydlí poměrně značná část vesnického obyvatelstva, která však není zaměstnána v zemědělství. Tak v obcích do 1000 obyvatel žije 56,7 % a v obcích do 2000 obyvatel 62,5 % obyvatelstva, které nepracuje v zemědělství. Tato zvláštnost má širokou odezvu ve vnitřním trhu. Znamená mimo jiné, že nezemědělské obyvatelstvo uspokojuje ve vesnické obchodní síti většinou jen své zá-

kladní potřeby a nakupuje v ní převážně zboží každodenní a časté potřeby. Ostatní své nákupy však většinou uskutečňuje mimo vesnickou obchodní síť, tedy na trhu ve městech.

Úloha přestavby čs. vnitřního obchodu v nástroj socialistické ekonomiky byla usnadněna tím, že jsme se mohli opírat o zkušenosti z výstavby sovětského obchodu. Při přestavbě čs. vnitřního obchodu jsme si mohli znovu ověřit v praxi objektivní působnost ekonomických zákonů. Cílevědomě jsme mohli využít bohatých zkušeností z výstavby socialistické ekonomiky. Sovětská ekonomická věda nám dala k dispozici celou historii výstavby sovětského hospodářství v rozborech a konkrétních opatřeních. Náš vnitřní obchod se mnoho učil ze sovětské ekonomiky a jeden z prvních plánů čs. národního hospodářství byl plán potřeb a zajištění v našem vnitřním obchodě. Sovětské metodiky plánů bylo použito v československém vnitřním obchodě již v roce 1952.

Plný úspěch socializace československého vnitřního obchodu se opíral o to, že *generální linie výstavby socialismu* v ČSR, vytyčená Komunistickou stranou Československa a uváděná v život budovatelským úsilím miliónů pracujících měst i venkova, dovedla zajistit rozhodující úlohu národního sektoru ve sféře materiální výroby. Důsledkem byl plynulý růst tržních fondů spotřebních výrobků. Bdělost pracujících znemožnila úspěch domácí reakce, odhalila a likvidovala zdroje jejího ekonomického i politického vlivu a připravila její porážku i v oblasti oběhu. Komunistická strana Československa dokázala mobilizovat kádry pracovníků obchodu i masy spotřebitelů a zaměřila jejich společné úsilí k účinnému rozvoji, řízení a kontrole obchodu.

ZÁVĚR

Organizace vnitřního obchodu slouží řadě potřeb národního hospodářství a používají části společenských zdrojů. Jejich činnost má vliv na růst společenské produktivity práce. Je proto správné hovořit i v oblasti obchodu o *efektivnosti práce* a vést obchodní organizace k jejímu zvyšování. Rámec efektivnosti celé činnosti obchodu je určen jednak neustálým rozvojem socialistických služeb obchodu přímo ve prospěch pracujících měst a venkova, jednak zdokonalováním podmínek obratu zboží tak, aby na všech stupních obchodní činnosti docházelo k nejvyšším možným úsporám živé i zhmotnělé práce. Pohyb zboží se musí uskutečňovat s minimálními náklady oběhu. Obrátky zboží mají být co nejrychlejší. Kulturnost obchodních služeb co nejvyšší. Jsou-li splněny tyto základní podmínky oběhu zboží, lze hovořit o dobré efektivnosti obchodu.

Obchod za socialismu má všechny podmínky k tomu, aby činnost jeho organizací byla co nejefektivnější. Socialistický stát zabezpečuje plánovitě rozvoj tržních fondů zboží v množství i struktuře odpovídající kupním fondům obyvatelstva. Proto mohl obchod lidově demokratického Československa v roce 1956 dosáhnout více než dvaapůlnásobku nejvyšší tržby, jakou kdy byl schopen docílit obchod v předmnichovské republice[1]. Socialistická racionalizace, přestavba obchodní sítě, nová obchodně technická a organizační zařízení v obchodní síti (vyšší směnnost, soustředění obchodních jednotek, prodloužení obchodní doby, prodej ve dnech pracovního klidu, činnost pojízdných prodejen, samoobsluhy a jiné efektivní formy nabídky a prodeje zboží) umožnily, aby průměrný obrat, připadající na jednoho obchodně provozního pracovníka, byl třiapůlkrát vyšší než kdykoliv za buržoazního Československa. Tuto jasnou převahu obchodu za socialismu ve srovnání s buržoazními státy dokreslují i nové úkoly, podle nichž náš obchod musí zajistit, aby do roku 1965 dále vzrostla spotřeba obyvatelstva o 45 % a aby maloobchodní obrat tento vývoj správně obrážel. Proto obrat na prodejnách se zvýší již do roku 1960 u potravinářského zboží ve srovnání s rokem 1956 na 113,4 %, u průmyslového zboží na 153,6 %, v závodech

[1] V roce 1930.

veřejného stravování o 45 %. Takový růst bude vyžadovat podstatně vyšší tržní fondy zboží. Proto se např. tržní fondy textilních výrobků a obuvi zvýší o plnou jednu třetinu, fondy mléka a mléčných výrobků o jednu čtvrtinu, ovoce a zeleniny o jednu pětinu, masa a masných výrobků o jednu šestinu atp.

O růstu efektivnosti čs. obchodu mluvíme v době, kdy kapitalistický obchod řeší v kapitalistických podmínkách neřešitelné — zabránit stagnaci, podnítit oběh zboží, rozbít konkurenci. Živelně se prosazují další průvodní zjevy kapitalistické anarchie.

Pro lepší sladění plánů výroby spotřebního zboží s plány maloobchodního obratu má značný význam nová metodika plánování v obchodě. *Dlouhodobé plány* obchodu — desetileté a patnáctileté — vyjádří základní úkoly v rozvoji obchodu a společně vytyčí i úkoly výroby při zajišťování obratu zboží a rozvoji spotřeby. Pětileté plány stanoví základní úkoly maloobchodního obratu a jeho zajištění, rozvoj materiálně technické základny obchodu, růst a vývoj produktivity práce, potřebu kvalifikovaných kádrů a plánované výsledky hospodaření obchodních organizací. Dlouhodobé plánování v obchodě usnadní potřebný *předstih při zajišťování tržních fondů* a odstraní nesoulad mezi objemem a strukturou zásob zboží.

Jednou ze základních podmínek zvyšování efektivnosti našeho vnitřního obchodu je neustálý růst osobní spotřeby, vyjádřený ve vývoji maloobchodního obratu.

Obchodní organizace budou stále efektivněji využívat společenských prostředků, poskytovaných obchodu k rozvíjení obratu zboží ve prospěch obyvatelstva.

Úkoly obchodu na cestě k vyšší efektivnosti spočívají v tom, že obchodní organizace musí dále zdokonalovat obchodně provozní síť tak, aby mizely malé a nejmenší jednotky a naopak vznikaly střední a velké obchodně provozní celky, schopné komplexní nabídky spotřebního zboží. Budou to především nákupní střediska včetně sítě specializovaných a úzce specializovaných prodejen. Rozvoj maloobchodní sítě musí být zbaven všech nahodilostí. Musí vycházet z rámcového dlouhodobého plánu, využívat možnosti výměn obchodně provozních místností mezi různými uživateli. Realizace plánu rozvoje obchodně provozní sítě není možná bez přímé odpovědnosti a účasti národních výborů.

Právě tak je třeba k dobré efektivnosti našeho vnitřního obchodu zavádět nové, pokrokové formy nabídky a prodeje především s využitím výhod samoobsluhy, volného výběru a prodeje plně automatizovaného. Je nutné rozvíjet vlastní výroby pokrmů a polotovarů, zprůmyslnit tuto výrobu v závodech veřejného stra-

vování, zdokonalit síť stravovacích závodů, prověřovat typy jednotek a zavádět pokrokové formy nabídky, obsluhy a prodeje s využitím výhod samoobsluhy a prodejních automatů.

Obchodní služby, které až dosud poskytují obchodní organizace masám spotřebitelů, je třeba rozšiřovat a zkvalitňovat jak v prodejnách, tak i v závodech pohostinství.

Další racionalizace pohybu zboží je cestou k vyšší efektivnosti našeho vnitřního obchodu. Je třeba především dále zjednodušovat článkovitost pohybu zboží, využít výhod paletizace a vytížit obchodní podnikovou dopravu a plně využít možností, které souvisí se vznikem Spojeného velkoobchodu.

Pro efektivnost práce obchodu má nemalý význam i využití a rozšiřování mechanizace prací v maloobchodě, velkoobchodě a veřejném stravování.

Úspěchy a skutečná efektivnost v obchodě spočívají na podrobném zkoumání a znalosti vývoje koupěschopné poptávky obyvatelstva, na důkladném ekonomickém rozboru dříve, než obchodní organizace přikročí k realizaci svých plánů, a na stálém zlepšování obchodních styků s dodavateli.

Socialistický stát v zájmu zabezpečení vysoké životní úrovně obyvatelstva považuje za *součást své hospodářskoorganizátorské funkce péči o činnost obchodních organizací.* Tuto péči svěřuje jednak vrcholným orgánům vnitřního obchodu, tedy především ministerstvu vnitřního obchodu. Dalšími úkoly pověřuje Ústřední svaz spotřebních družstev a ostatní vrcholné orgány, pokud organizace jim podřízené se zabývají obchodní činností.

S celým rozvojem vnitřního obchodu za socialismu souvisí, že plánovitost vývoje národního hospodářství socialistických zemí vytváří všechny předpoklady i k tomu, aby činnost vnitřního obchodu byla co nejefektivnější.

Socialistický stát má v rukou hlavní ekonomické páky rozvoje národního hospodářství a cesta růstu osobní spotřeby je cílem většiny z opatření, která byla u nás v etapě budování socialismu uskutečněna.

Socialistický stát proto může dosahovat úspěchů v rozvíjení životní úrovně obyvatelstva, poněvadž plánovitě rozvíjí socialistickou výrobu jako zdroj fondů zboží, a základ koupěschopnosti obyvatelstva; dbá, aby neustále rostla poptávka obyvatelstva jako zdroj stále náročnějšího a bohatšího odbytu spotřebních výrobků.

Specializovaná výroba je schopna rozvíjet materiálně technickou základnu obchodu podle plánů a potřeb obchodních organizací.

STUDIJNÍ LITERATURA:

Bálek St.: *»Obrat zboží v socialistické společnosti«*, VSŠ, RP 1955.

Bílek a jiní: *»Náklady na oběh«*, Vydavatelství vnitřního obchodu, Praha 1958.

Bursa Miroslav: *»Deset let obratu zboží«*, Socialistický obchod č, 2, r. 1958, str. 56 a další.

V. Janza, J. Typolt: *»Otázky tvorby cen v nové soustavě řízení průmyslu«*, Orbis, Praha 1958.

Klimeš—Bartoš: *»Mzdová soustava«*, Socialistický obchod č. 12, r. 1957, str 533.

Klozar a jiní: *»Vnitropodnikový chozrasčot v maloobchodních podnicích«*, Zásobovací podnik ministerstva vnitřního obchodu, Praha 1956.

Kodet Zd.: *»Vnitřní obchod ČSR«*, VSŠ, RP 1954.

Krajčír František: *»Nová organizace a úkoly státního obchodu«*, Socialistický obchod č. 4, r. 1958, str. 145.

Lific M. M.: *»Základy ekonomiky a organizace sovětského obchodu«*, RP 1954.

Majzenberg L.: *»Tvorba cen v národním hospodářství SSSR«*, Orbis, Praha 1955.

Měchura Antonín: *»Za vyšší účast všech pracujících na řízení obchodu«*, Socialistický obchod č. 6, r. 1958, str. 241.

Rubinštejn G. L.: *»Ekonomika sovětského obchodu«*, Prům. vyd. 1952.

Rulf Vladimír: *»K efektivnosti práce státního obchodu«*, Socialistický obchod č. 10, r. 1958, str. 438.

Kolektiv sovětských autorů: *»Plánování hospodářské činnosti státního podniku«*, Orbis, Praha 1957.

»Metody rozboru práce prodejen«, Vydavatelství vnitřního obchodu, Praha 1958.

Vysoká škola ekonomická v Praze: *»Vybrané kapitoly z ekonomiky vnitřního obchodu«*, díl I., II. a III. SPN, Praha 1959.

»Politická ekonomie«, učebnice, SNPL, Praha 1959, kapitola XXXII.

»Zpráva o činnosti ústředního výboru KSČ XI. sjezdu a současné hlavní úkoly«, referát prvního tajemníka ÚV KSČ soudruha Antonína Novotného, Praha, RP 1958.

Vysoká škola ekonomická: *»Veřejné stravování«*, SPN, Praha 1958.

Teze ministerstva vnitřního obchodu o opatřeních ke zvýšení ekonomické účinnosti řízení obchodu, MVO 1959.

»Statistická ročenka Republiky československé«, 1957 a 1958, Orbis, Praha.

»10 let rozvoje národního hospodářství a kultury Československé republiky«, Sborník, RP 1956.

»Pět let bojů a vítězství«, Sborník, RP 1954.

Sborník ÚVVO: *»Úkoly čs vnitřního obchodu při budování socialismu«*, Praha, Orbis 1954.

Metodické pokyny pro sestavení obchodně finančního plánu, (MVO, ÚSSD).

OBSAH

I. Úloha vnitřního obchodu a jeho postavení v národním hospodářství 3

II. Spotřeba a maloobchodní obrat 11

III. Materiálně technické zabezpečení obratu zboží 40

IV. Náklady oběhu 52

V. Práce a kádry v obchodě 57

VI. Zkušenosti ze socializace československého vnitřního obchodu a její průběh 61

Závěr 68

Studijní literatura 71

KAREL M. PERNICA

OTÁZKY EKONOMIKY
ČESKOSLOVENSKÉHO
VNITŘNÍHO OBCHODU

Vydalo Státní nakladatelství politické literatury v Praze
jako svou 921. publikaci

Edice Vysoká stranická škola při ÚV KSČ

Technický redaktor Oldřich Nindl

Odpovědná redaktorka Olga Gabašová

Z nové sazby písmem Public vytiskla tiskárna Rudé právo, vydavatelství ústředního výboru KSČ, Praha. Formát papíru 95×124 cm. AA 5,11, VA 5,29. 41818/56 D 595808

Náklad 5400 Tematická skupina 06/6 Vydání I.
Daň 5 %. Cena kart. výt. 2,85 Kčs

56/I-6